

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Status
Julen 1974

Björnson

Några
fakta
om
RHL:s
Blomster-
fond

År 1963 instiftades RHL:s Blomsterfond till minne av i Riksförbundet avlidna personer. Blomsterfondens ändamål är att lämna ekonomiskt bistånd till hjärt- och lungsjukas eftervård, bidrag till studier, samt bidrag i övrigt som kan underlätta de sjukas levnadssituation. Detta innebär att ur Blomsterfonden har avsevärda belopp under årens lopp utbetalats, bl a till tekniska hjälpmedel i hemmet såsom tvättmaskiner, diskmaskiner, dammsugare etc. Under senare år har även betydande belopp utbetalats till luftrenare åt astma- och lungsjuka personer.

Blomsterfonden fyller sitt syfte genom att mottaga gåvor till minne av den avlidne vid inträffade dödsfall från anslutna organisationer, enskilda medlemmar och från allmänheten. Vid emottagandet av gåvor överlämnas till den avlidnes sterbhus en av Riksförbundet utfärdad minnesadress i färg.

Blomsterfondens medel placeras räntebärande.

Den 31 mars årligen redovisas Blomsterfondens medel i Riksförbundets centrala räkenskaper, som revideras av förbundskongressens valda revisorer, jämte auktoriserad revisor. Blomsterfonden förvaltas av riksförbundets styrelse.

När man vill hedra en avlidens minne genom en gåva till RHL:s Blomsterfond sker detta lämpligast genom att sätta in beloppet på RHL:s postgirokonto nr 95 00 11 - 7 eller bankgirokonto nr 573 - 4090. På talongen skall givarens namn och adress samt den avlidnes namn jämte namn och adress till sterbhuset anges. När inbetalningen kommit riksförbundet tillhanda utfärdas omgående en minnesadress — som översändes till sterbhuset.

Gåvor till Blomsterfonden kan även inbetalas i samband med högtidsdagar. Vi utfärdar även då en adress till jubilarer.

Genom att lämna bidrag till RHL:s Blomsterfond hjälper man hjärt- och lungsjuka. Vi är tacksamma för små som stora bidrag till Blomsterfonden som tillsammans möjliggör för oss att göra en insats för att förbättra de hjärt- och lungsjukas förhållanden.

RIKSFÖRBUNDET FÖR HJÄRT- OCH LUNGSJUKA

BOX 3196 103 63 STOCKHOLM TEL 08/23 15 30

POSTGIRO 95 00 11 - 7

BANKGIRO 573 - 4090

Status

nr 10 . 1974

Ansvarig utgivare: ALBERT FREDIN

Redaktör: ERIK RANSEMAR

Tidskrift för Riksförbundet
för hjärt- och lungsjuka

David Bagares Gata 3, Box 3196,

103 63 Stockholm

Postgiro 95 00 11 - 7

Tel 08/23 15 30

Prenumerationspris:

Helår 25:—, medlems-

prenumeration 10:—

innehåll

Einar Hiller: Så började RHL	5
Sven O. Bergkvist: Bjällerklang	8
Halvdan Renling: Cykelhjulet	10
Sven Björnson: Från balettens international	11
Jan-Eric Wahlén: Minnet av far	12
Tore Attelid: Fattigmans bil	15
Erik Ransemar och Sven Björnson: Var dags vers	18
Torsten Söderling: Fem jular	20
Mark Markefelt: Björn Borg Stockholm Open 1972	22
Julbildkrüss	23
Sture Wahlström: Kallt, kallare, kallast	24
Sture Stamming: I myrlejonets rike	27
Gunnar Nilsson: Botanisera	30
Erik Ransemar: Svejk på väg till fronten	32

OMSLAG: Sven Björnson

Foto sid 25: Foto-Herrnied

Foto sid 27, 28 och 29: Sture Stamming

Teckning sid 12: Pete

Teckning sid 24: Elsie-Britt Stenqvist

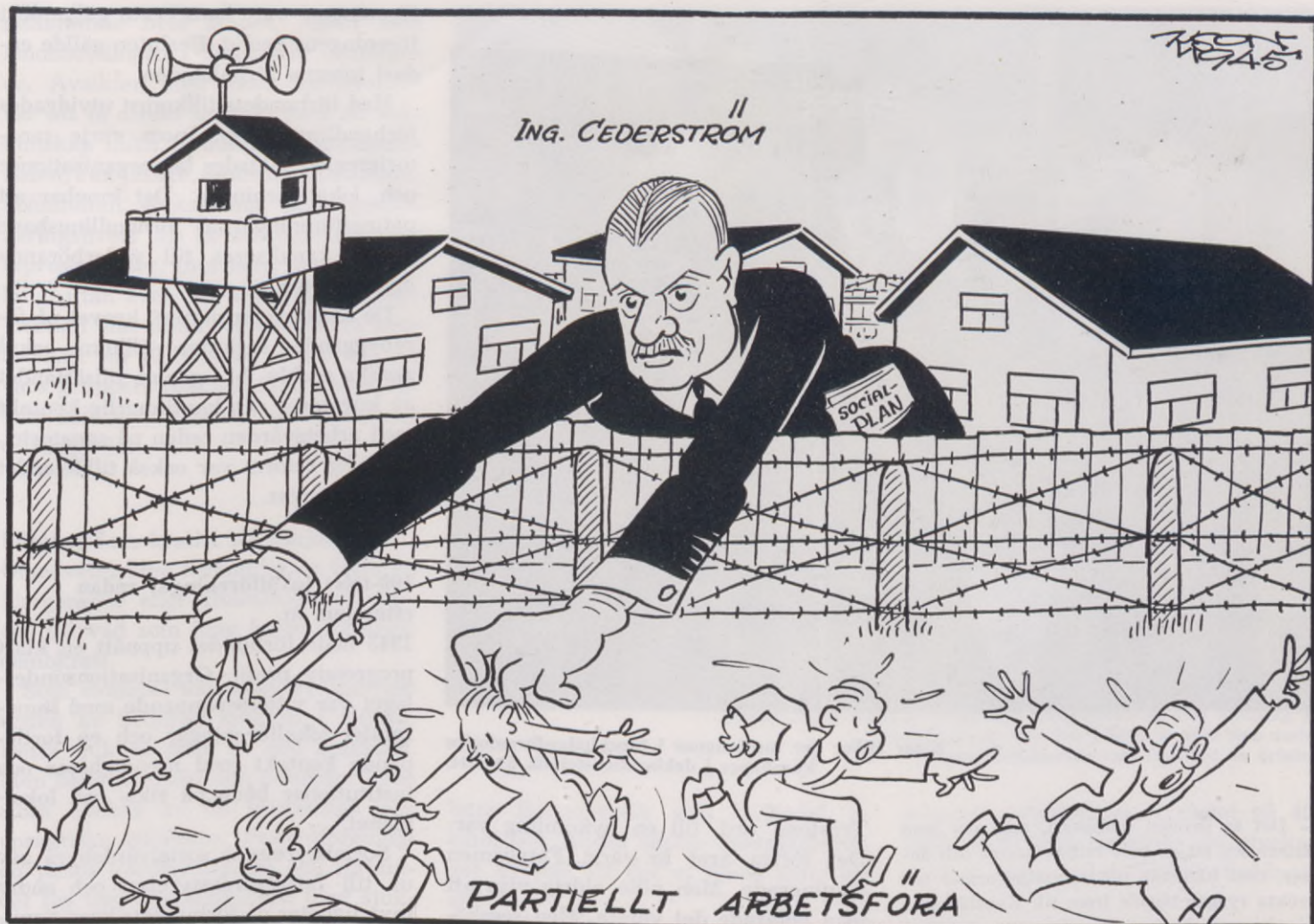
Kontrollmärke
lagligen skyddat

År 1975

ligger strax framför oss. Det har blivit vanligt den senaste tiden att spå om framtiden. Speciellt vanligt har det varit att spå dystert, att se framtiden mörk för mänskligheten. De handikappade, som tillhör den minoritet som får kämpa hårdast för en dräglig existens oavsett tillgångar i de länder där de är bosatta, har anledning vara oroliga för framtiden. Men det finns länder där alla har inte bara rätten utan också möjligheten till arbete och där otryggheten är avskaffad. Det är det hoppfulla. Kanske kan vi skapa det samhället också i vårt land. Hur långt vi har kommit i det arbetet tillhör de frågor som diskuteras i Status. Alla är välkomna i den diskussionen.

En god jul och ett gott år 1975 önskar vi från Riksförbundet för Hjärt- och Lungsjuka och från tidskriften Status.

ERIK RANSEMAR

En tecknares något vanvördiga version av hur en utredningsman på 40-talet ville ordna arbetsvården.

EINAR HILLER

Så började RHL

Einar Hiller var med om de år då handikapporganisationerna hänades och bespottades av de stora tidningarnas självutnämnda lustigkurrar. 1971 avgick han från en mångårig befattning som förbundskamrer i riksförbundet för hjärt- och lungsjuka. Han kan med sakkunskap berätta om hur sanatoriernas patientföreningar blev grogrunden till den aktiva handikapporganisationen RHL. Han kan också mot bakgrunden av en aktiv insats på många plan berätta om hur organisationens olika initiativ vuxit fram och förvandlats till samhällsangelägenheter.

Det första protokollförda sammanträdet för att bilda ett riksförbund för lungsjuka kom till i Stockholm den 13 december 1936. I mötet deltog fyra personer. De var representanter för lika många patientföreningar. Dessa gjorde det första trevande försöket att åstadkomma förhandlingsrätt utanför sanatorierna. Ett år efteråt bildades De Lungsjukas Eftervårdskommitté. Redan då spårades i namnet inriktningen på socialpolitik.

1939 bildades riksförbundet som blev RHL

1939 var De lungsjukas Riksförbund en realitet och den första kongressen kunde hållas det året.

Förbundets motto kom att bli:
PRODUKTIV SOCIALVÅRD

Förebyggande åtgärder

God sjukvård

Värdig eftervård

Effektiv arbetsvård

ÄR GOD SAMHÄLLSEKONOMI

Man drev med organisationssträvandena

Mot denna bakgrund och deklarerade målsättning kan följande citat från en känd kåsörs beskrivning i en huvudstadstidning om dessa organisationssträvanden synas vara rena cynismen:

"När jag sålunda läste att man nyligen bildat De Sockersjukas Förening med uppgift att kräva bättre dietförhållanden hos statsmakterna och likaså ett De Lungsjukas Riksförbund med linkande uppgift så tänkte jag, att vi kunde bilda De Giktbrutnas Allians.

Einar Hiller ger medlemmar i Stockholmsföreningen kunskaper i deklarationsteknik år 1944.

— Det är mycket makabert, men om man tänker sej, att en halv miljon herrar och damer, med liknande påkar, vridna armar och krökta ryggar tågade fram till Kanslihuset i formlig ryggs-kottspasad —”.

Naturligtvis var det inte denna kåsörs mening att vara cynisk. Han hade till uppgift att med viss ambitionsnivå skriva roande kåserier för sin tidnings läsare. Men avsaknaden av alla nyanser i ordvalet visade både en skrämmande och främmande mentalitet som generellt då rådde när det gällde sjukdomar.

Som en parentes förtjänar omnämnas att denne kåsör sedermera kom att bli en hängiven och stödjande kraft i en av våra lokalföreningar.

Kåsören kunde ju ej känna till sanatoriepatienternas motivationer och vilja till samhällsdebatt som baserades på ofta årslånga sanatorievistelser. Visserligen hade de drägliga vårdförhållanden med underhållning och muntration i Patientföreningens regi, men de hade också ständiga bekymmer för familjen därhemma. De visste hur det var att ständigt vara utan pengar, att inte kunna köpa sig en egen sak för elementära behov, att inte veta om de skulle orka ta eller få ett jobb mera.

Det hörde till de absoluta undantagen att en patient hade ett jobb att gå tillbaka till efter sjukdomsperioderna. Att ha förmånen av sjuklön var en utopi.

Ungdomen var den största patientkategorien. En mild pennalism rådde.

Tröstens ord till en nykomling var: Det första året är värst. Fatalismen dominerade. Man ville aldrig visa att man befarade det värsta. Men samhörigheten var stark och patientföreningen var ett sorts kollektiv kurator.

Överläkaren var klockarfar

Sanatorierna hade funnits en halv mansålder när vårt förbund etablerades. Överläkaren var patienternas klockarfar. I sitt förhållande till patient-

föreningen var hans veto gällande i föreningens beslut. Besluten gällde endast interna förhållanden.

Med förbundets tillkomst utvidgades förhandlingsrätten. Inom varje sanatorieregion bildades länsorganisationer och lokalföreningar. Det innebar att patientföreningarnas förhandlingsbasis kunde kanaliseras till vederbörande myndigheter.

De första reformerna i kravet på förebyggande åtgärder tillkom också ganska snabbt, bl a genom tillsättandet av kuratorer och kontinuerlig kontakt med arbetsvården redan på sanatoriet. En tidig reform var också tildelandet av fickpengar.

100-talet lokalföreningar redan efter fem år

1943 hade förbundet uppnått en klart progressiv profil. Organisationsunderlaget var vittomspännande med hundratalet lokalföreningar och en fortlöpande kontakt med myndigheter och institutioner både på riks- och lokalplanet.

Socialstyrelsens socialvårdsbyrå gav ut till fattigvårdsstyrelser och andra myndigheter på förbundets krav anvisningar ”att ta särskild hänsyn till de lungsjukas merbehov ifråga om understöd m m”.

Samma år utgav förbundet sin första upplysningsfolder ”Mot Framtiden” som betalades med vårt första statsbidrag på 4 000:—.

Det året startades också den första i en lång rad av socialvårdskonferenser

Verkställande utskottet i De lungsjukas riksförbund sammanträder 1944. Ordförande är den tidigt bortgångne Erik Fritiof.

omfattande hela landet. Alltid med landshövdingen i länet som ordförande. Avsikten med dessa konferenser var att få direkt kontakt med all sakkunskap inom förbundets intresseområden, t ex läkare, landstingsledamöter, kommunalt verksamma, riksdagsmän, näringslivets och de fackliga organens representanter. Inte bara för vårt förbund utan även för andra handikappförbund blev dessa representativa konferenser en pådrivande orsak till att våra gruppers problem kom under debatt och blev föremål för utredning och åtgärder.

Företagsdemokrati i sin början

Omedvetet blev förbundet de facto en föregångare eller åtminstone en variant till vad som idag kallas företagsdemokrati.

Som exempel kan nämnas ombyggnaden av Söderby sjukhus i Uttran. Detta sjukhus drev en god sjukvård. Men både personal och patienter hade stora obehag av de otidsenliga och opraktiska lokalerna. Patientföreningen jämte lokalföreningen och förbundet tog upp överläggningar med sjukhushuvudmannen. Parterna fick sedan sina representanter i den kommitté som tillsattes av stadens sjukhusdirektion.

En rolig händelse var då ledamöter i Stadskollegiet besökte sjukhuset för att informeras i ombyggnadsplanerna. I dessa planer ingick att hörsalen lämpligen kunde bli gemensam matsal för uppegående patienter. Någon ansåg att man borde avskilja matsalen med en glasvägg för att "avdela manliga och kvinnliga patienter". "Då får vi väl sätta ut glasvägg i skogen utanför också", genmålde Stadskollegiets dåvarande ordförande, Bertil Eriksson, som var en man med humor.

Kursverksamheten kom 1943

Man skall tala med bönder på bönders språk och med herrar på herrars språk, säger ett gammalt ordstäv.

Det räckte inte alla gånger att vara en eldsjäl och gå upp till kommunalgubbarna och propa utan att ha kunskaper om samhällsfunktioner och sociala strukturer.

Med insikten om detta och nödvändigheten av att skola vårt folk startade vi redan hösten 1943 RHL:s första socialvårdskurs på Bommersviks folkhögskola. Dessa kurser kom att pågå kontinuerligt i nära tjugo år. Det var

Hösten 1943 startade Riksförbundet sin första socialvårdskurs. Under 20 års tid fick förbundets medlemmar en god skolning på dessa kurser. Den här bilden är från den andra socialvårdskursen som framgår av årtalet.

bara Bommersvik som "vågade" ta emot oss. Andra skolor beklagade något krystat att det ej fanns ledig tid etc.

Orsaken till avslaget var naturligtvis bara en: smittoskräcken! Kurserna som i många år var 14-dagars och kunde ta emot 40-talet deltagare blev alltid övertecknade. Studieintresset var enormt och gav som resultat en stark föreningskader. Här fick mången socialarbetare sina första insikter i svensk socialpolitik.

Föreläsarna rekryterades på högsta nivå. T ex dåvarande statssekreteraren Tage Erlander. Generaldirektören i Medicinalstyrelsen Axel Höjer och "topparna" i LO, SAF och AMS samt sakkunniga från olika departement. Atmosfären på kurserna var laddad när debatten kom igång efter föreläsningarna. Både föreläsare och kursdeltagare var samma eldsjäl.

I slutet på 40-talet startades egna konvalescenthem

Någon egentlig eftervård för lungsjuka fanns ej före 50-talet. Den ekonomiskt oberoende kunde hålla sin sjukdom anonym och besöka kurorter. Den medellöse hade inte annan möjlighet än ett knappt tillmätt fattigvårdsunderstöd och en oftast dålig bostad att klara sin konvalescens på.

Det var därför minst sagt djärva grepp som togs inom förbundsverksamheten när de första egna konvalescent-

hemmen etablerades i slutet på 40-talet. 1956 hade de blivit sju stycken med en kapacitet av 40 000 vård dagar per år.

Detta åstadkoms av formliga avantgarden av föreningsfolk på olika platser i landet och som trots sina fysiska handikapp ofta själva deltog aktivt i själva uppbyggnaden och dessutom hela tiden pressades att skapa de ekonomiska resurserna på olika sätt och från olika håll.

Detta initiativ av en sjukdomsgrupp att själva skapa de resurser för eftervården som samhället dittills försummat torde i avseende till proportionerna vara unikt för svensk sjukvård.

Idag äro dessa konvalescenthem ansedda såsom mönsteranläggningar av samhällsekonomisk betydelse. De bidrag till verksamheten som utgår från landstingen torde av dessa anses som ovanligt förmånligt placerade pengar i relation till landstingens övriga sjukvårdskostnader.

De hjärtsjuka kom med i början på 60-talet

I mitten på 40-talet uttalade sig professor Sven Ingvar i Lund om att lungtuberkulosen under 60-talet skulle ha upphört att vara en folksjukdom. Profetian ansågs optimistisk. Men i förhållande till 40-talet redovisade tbc:n en nedgång med ca 65 % i registrerade

Forts sid 34

SVEN O. BERGKVIST

Bjällerklang

Brevbäraren hade idéer och Jonas Vred blev av omständigheterna tvingad att gå på dom där idéerna. Det kunde ha gått illa men Jonas var stark och klarade av de olyckor som följde. Sven O. Bergkvist ger oss en både roande och djupt allvarlig skildring.

Egentligen var det väl den lurige Post-Emil som rådde för alltsammans. Han hade sina idéer och en yrande, snålblåsigt, vinterdag när han kom fram till Jonas Vred i Utäng för att som vanligt lämna ortstidningen, slog han sej ner på stolen innanför dörren och föll i djupa funderingar. Jonas Vred stod lutad under den gammaldags, sotiga spiskåpan och täljde på en pinne, samtidigt som han utnyttjade värmen på bästa sätt, och han låtsades inte om besökaren. Nej, Jonas Vred brydde sej inte så mycket om folk. Han ville vara i fred i sitt ruckel till stuga och i sitt fallfärdiga, dragiga stall, där han på regelbundna tider utfodrade Blacken och gav de fyra hönsen vad de skulle ha. Han var en riktig enstöring, sa man allmänt framme i byn och samhället.

— Hur är det med hästkraken? frågade Post-Emil med väskan och pälsmössa i knät, men naturligtvis fick han inget svar. Lever han i alla fall, ungefärligen? fortsatte lantbrevbäraren efter några minuter, men Jonas Vred var inte den som gav sej in på några samtal i första taget; han snickrade och blåste på elden som om han ingenting hört. Det här går inte längre, begriper du väl, sa Post-Emil efter en

kvart, men den gamle timmerköraren ändrade inte en min: hårtestarna stod på ända som alltid, mullbänken var där den skulle under läppen, storvästen höll honom i sitt grepp, vadmalbyxorna sluttade som stuprör mot de knaggliga golvbräderna. Du måste anpassa dej och följa med tiden som alla andra, sa lantbrevbäraren efter en halvtimme och knäppte upp ett par knappar i den nya uniformsrocken och petade bort lite is mellan sockorna och pjäxskäften. Man får inte leva på det här vise i ett modernt samhälle... och till råga på allt så har du ju komme alldeles på sidan om själva Lokaliseringen också. Men jag har ett förslag, sa Post-Emil finurligt.

Jonas Vred höjde inte ens på ögonbrynet. Pinnen var slut, det blev ingenting av den, och den sysslolöse timmerköraren tog fram en ny ur vedbänken och skar vidare med sin dolk. Alltid blir det väl någon råd, var det som om han menade.

Post-Emil tog sej emellertid friheten att lite närmare förklara vad han ansåg och tyckte. Först som sist var det ju ett faktum att hästens tid var förbi, i skogen och överhuvudtaget, och varför skulle man då föda en krake som man inte hade någon användning för-

och som ju förresten var gammal och eländig och knappt kunde stå på bena. Det ryckte till i Jonas Vreds ena mungipa, men han öppnade inte munnen på allvar. Lantbrevbäraren fortsatte sin utläggning: skulle man hänga med i svängarna numera var det nödvändigt att skaffa traktor med allehanda finesser. Då fick man alla beställningarna — det visste väl han som sedermera hade att gå ut med alla de feta postanvisningarna. Men i den här kåken hade han inte lämnat något på år och dag. Bara ortstidningen som man fick så länge som helst bara man beställt den en gång. Men var det kanske inte på gula och röda blanketter man levde här i världen? Fast man kunde ju ta emot ersättningar kontant också... om man blev en serviceman!

Äntligen kom Post-Emil fram dit han skulle: hästen måste i vilket fall som helst ha motion... och då kunde kanske ägaren slå två flugor i en smäll och fara omkring och skjutsa folk från stan och tätorten. Det var säkert många som ville koppla av en stund från jäkt och bilism och samtidigt få vila ut och läkas i naturens eget sköte. Direktörer, äldre fruntimmer, nyförälskade och skolklasser, ja, alla möjliga sorts människor och grupper. Var-

för inte gripa konjunkturerna i flykten och samtidigt bli rik på kuppen?

Lantbrevbäraren hade till och med förslag till annons, ja, hm, han var ju annonsanskaffare åt ortstidningen:

Koppla av och njut av rena bjällerklängen! Ta en slädtur med Jonas Vred, Utäng, och bli en ny människa bland tall och gran, höjd och dal. Fart och fläkt under fällen i vintersolens sken! Betalning enligt överenskommelse. Obs! Facklor.

Det var nu som Jonas Vred öppnade munnen.

— Jaså, det är främmande ute på? sa han.

— Om vi räknar med femti öre milimetern går hela kalaset på ett par tior... en struntsumma med tanke på var du kan håva in, sa Post-Emil. Om du vill så kan jag ju på köpe sätta upp en skylt ute vid nya landsvägen.

— Jag tror det biter i och blir kylligare, sa Jonas Vred och var plötsligt språksammare än på mycket länge.

— Ja, då slänger vi in den på lördan, konstaterade lantbrevbäraren och reste sej. Det är en bra dag — då har folk tid att läsa och begrunda. Nu kommer du att bli en person att räkna med igen, Jonas, och allt blir som i fornstora dar — bara på ett nytt tidsenligare sätt.

— Mja, sa timmerköraren — men han sade inte direkt ifrån heller.

Och därmed var allt klappat och klart, ansåg Post-Emil när han tog adjö och gick.

— Jag gratulerar dej på förhand, sa han i dörren. Nu har du din lycka gjord!

Jonas Vred tänkte omsider inte så mycket på den här saken, han täljde sina pinnar och väntade på timmerkörslor, och inte heller Post-Emil ordade något om slädturer och bjällerklängen när han inkasserade annonspengarna — han hade förresten ganska bråttom att komma iväg.

Men en dag fram på vårvintern fick Jonas Vred stora ögon när han vände sej under spiskåpan: där stod en väldig och säkert mäktig man framför honom, rödnäst och i storslagen fårskinnspäls. Han hade en liten kvinna vid sin sida, men hon var nästan försvunnen i en sky av kragar och allehanda ulliga klädnader.

— Frugan klippte ur den förtörnade annonsen och har envisats sen dess, sa mannen. Och nu har vi kört ner borta på huvudvägen och väntar på bärgningsbil — så nu kan det göra desamma medan vi väntar. Va kostar det?

— Särskilt det där med bjällerklängen och att bli en ny människa... var så välfunnet, tyckte kvinnan och lyckades få upp munnen ovanför yttersta kragkanten. Ingenting går upp mot naturen. Åh, att vi nu äntligen...

— Va kostar det? upprepade den enastående. Vi har inte hela dan på oss.

Jonas Vred var fortfarande överrumplad och visste inte så noga.

— Men nog blir det väl nån rå, trodde han och gick ut och bort mot stallet för att sela Blacken.

— Skulle man inte kunna fordra att allt vore klart när man anlände? sa den mäktige och sparkade snö omkring sej medan han väntade på gårdsplanen. Va är det här för service? Och var är den skinande solen då... som man skröt med i den här fördömda annonsen, va? Molnen hänger ju som smutskläder på träna!

— Men lilla Putte, sa kvinnan. Det kan han väl ändå inte rå för.

Jonas Vred ledde ut Blacken och släpade ut kalkarna och spände för.

— Är det där hästen? undrade den väldige vresigt. Och är det meningen att vi ska sitta på dom där hårda kanterna?

— Men Putte då, sa kvinnan. Det är ju ändå naturen som ska göra oss till nya människor och hela oss till kropp och själ!

Ja, men nån service ska det väl i alla fall vara, menade mannen. Va var det jag sa — nu börjar det snöa också! Hade det inte varit bättre om vi hade stannat vid bilen. Vi kunde ha suttit inne och gonat oss tills vi fått hjälp... Nu vet vi ju aldrig var vi hamnar.

— Men det är ju det som är så spännande, Putte, menade kvinnan. Varför ska du alltid hänga upp dej på detaljer?

— Dom kanske kan sitta på dom här säckarna? sa Jonas Vred och placerade dem på bakkälken.

Det tyckte kvinnan var riktigt romantiskt. Mannen krånglade sej stånkande och resignerat ner vid hennes sida.

Och därmed smackade Jonas Vred på Blacken och han balanserade vigt på framkälken när det bar av utför första backen, alldeles som i fornstora dar, och det här med att fara på utflykter med folk var kanske inte så dumt i alla fall...

Men det var svårare när de skulle in i själva skogen där den egentliga naturen begynte — det var oplogat och det var som om Blacken fick sej en ordentlig tankeställare. Hästen stretade och drog, men han kom liksom ingen vart med sitt sällskap. Jonas Vred rullade ljudligt och uppmanande med sina läppar, men det hjälpte nu föga. Blacken var ovan och otymplig och kastade med huvudet som om han hade andtäppa. Droger mer och mer öronen åt sej.

— Va nu då? sa mannen. Förresten så glömde han facklorna — så det drar jag av för! Inte fungerar bjällrororna heller!

— Jag ser ingen annan rå än att ni får stiga av ett skuss, sa Jonas Vred skamset. Men bara vi kommer i gång så...

Den storvuxne uppdragsgivaren blev alldeles förstummad över denna underliga flykt, men kvinnan ville se allt till det bästa ännu så länge — och nu fick de ju själva motion också, samtidigt som de upplevde naturens sköte, menade hon kvittrande.

Det var senare och längre upp i skogen som den egentliga katastrofen inträffade — och som det stod om i ortstidningen. Det var tydligt att Jonas Vred tagit miste på riktningen och styrt ut över en tvär bergknalle. Den ålderstigna hästen, vid namn Blacken, orkade inte hålla tillbaka lasset. Mannen från stan, som beställt skjutsen, bröt ena benet och ena handleden, medan hans hustru undkom med en lindrigare hjärnskakning. Aldrig mer naturen för oss, uttalade makarna från sina respektive sjuksängar till tidningens medarbetare. Häst och ägare klarade sej oskadda och den senare bar man och hustru den långa sträckan fram till landsvägen.

Detta förbryllade många — men ilskan gav kanske kraft, trodde Post-Emil, men han avstod från att gå in och fråga den berörde själv. I fortsättningen lämnade han tidningen i lådan vid grinden och skyndade vidare med hast...

HALVDAN RENLING

Cykelhjulet

Något händer kring cykelhjulet. Cykelhjulet är centrum i denna komprimerade berättelse. Något händer med människorna, inom dem, i relationerna mellan dem, när deras positioner förändras.

Hon tog försiktigt cykelhjulet under armen, klängde remväskan över axeln och lade smeksam samt fingrarna mot ekrarna. På väg ut från morgonfiket log hon glatt åt någon som vinkade.

— Henne du... sa den ene kafégästen. Och den andre:

— Henne du... ja, känner du henne?

— Inte så där värst. Träffade henne på en cykeldemonstration förra våren. Så sjunger hon, uppträder å så... Gunstlingen kallade vi henne.

— Å va' nu?

Kafégästerna iakttog Gunstlingen på andra sidan gatan.

— Aha, vaktmästar'n hos Brukensbolaget, du vet. Hon jobbar där.

Han du... sa' den ene.

— Han du, sa den andre.

I kvarteret kände arbetsfolk varandra ganska väl, i varje fall de som var här på den här tiden av morgonen.

Gunstlingen kände livet som sång, om sång från framtida ekrars snitt i vinden vid cykelturer eller hon kände sång någonstans ifrån — ingenting sade hon om det till vaktmästar'n. Hon förklarade detta om ekern och muttrarna till framhjulsnävet som vaktmästarn

lovat fixa. Sen skulle det bli fart.

Men vaktmästarn såg moloken ut och ville inte lyssna. Gunstlingens glädje dämpades. Han som varit så intresserad av cykelutflykterna och nu... Som om dessa utflykter varit hans hela värld.

Cykelåkning var idag inte hans hela värld, det kunde vem som helst märka. Gunstlingens sång stummades, om den nu också varit tyst och varifrån den nu än kan ha kommit. Gunstlingen satte handen under vaktmästarns haka och försökte med "hur äre me' dej".

Hon fick inget svar. Vaktmästarn tog cykelhjulet under armen och hämta och menade att hon kunde komma ner på expedition på fredag — och hjulet, det skulle vara klart då.

Vaktmästarn blev länge undrande. Han visste att det var tissel och tassel kring Gunstlingen. Det var väl för hennes fria sätt och därför att hon var annorlunda än de andra på kontoret. Tisset hade nått resultat. Gunstlingen skulle kallas upp till chefen idag. Hon skulle varslas avsked.

Detta plågade vaktmästarn. Han hade sina funderingar att hjälpa henne. Men kunde han då använda argan list? En av funderingarna var denna — att gå upp till chefen och säga hur företaget fungerade. Det skulle nu inte

tjäna någonting till. Det var bara att gå, så många som nu sökte arbete. Och så resonerade han med sej själv så här:

— Man kanske börjar bli för gammal för det här.

Också hade vaktmästarn andra funderingar: Hur trösta flickan när hon kom och berättade att hon blivit sparkad. Och vaktmästarn ägnade hela torsdagskvällen åt att reparera cykelhjulet.

När Gunstlingen kom på fredag var hon lika glad som vanligt. Vaktmästarn hade många gånger förvånat sig över människornas plus- och minusidor. För sej själv hade han konstaterat att det verkligen fanns människor med otroligt goda egenskaper, så fanns också motsatsen. Denna gång kunde han bara konstatera att de båda ytterligheterna törnat ihop på en gång.

Gunstlingen hade på samma dag fått avsked och anställning. Först hade hon blivit uppringd att hon fått ett jobb som hon för länge sedan sökt. Nästan samtidigt hade chefen kallat på henne för att det skulle bli sparken.

Hon hade fått höra chefens ord om hur illa hon skötte arbetet. Det blev

Forts sid 34

Bjornson

..VARFÖR KAN INTE MAMMA
 OCH PAPPA KÖPA MEJ EN
 HÄST FÖR... HAN KUNDE
 JU FÅ LIGGA UNDER
 KÖKSBORDET OM
 NÄTTERNA...

JAN-ERIC WAHLÉN

Minnet av far

Nu var han på väg till Göteborg. Där var han född. Han skulle till sin fars begravning. Hans resa blir en genomgång av minnena av sin far, en utstött, bortstött man som knäckts av arbetslöshet och krav från andra. En man som under de sista åren av sitt liv tillhörde den anonyma skaran vinddrivna alkoholskadade i vårt samhälle.

När jag steg på expresståget vid Stockholms Central var mitt huvud fullt av minnen. Nya och gamla hågkomster steg upp i mitt medvetande som bubblor mot vattenytan. Angenäma och roande blandade

med tragiska och några anklagande. Varför hade jag inte gjort mera för min far?

Nu var jag på väg till min födelse-

stad Göteborg för att övervara begravningsakten. Far hade gått bort hastigt och anonymt. Lika anonymt som han levde de sista åren av sitt liv. Ett liv i misär och ensamhet. Utstött och bortstött av alla. Hånad och begädd i

sin förnedring. Och hela tiden hade jag varit medveten om tragiken i hans liv. Utan att göra den allra minsta lilla ansträngning för att hjälpa honom.

Jag hade i alla år blivit itutad att far var en dålig människa. En människospillra som själv rådde för sin belägenhet. En svag och erbarmlig karaktär utan vilja och kraft att resa sig och hjälpa sig själv. Men nu visste jag att det var stoltheten och skamkänslan inför oss barn, som drivit honom ner i dyn. Som hindrat honom från att be om hjälp.

Så satt jag nu här på tåget och mindes tillbaka. På väg till hans begravning. Damen på platsen mitt emot granskade mig med medlidsamma ögon. Såg på min mörka kostym, sorgbandet kring uppslaget på kavajen och min svarta slips. Hennes ögon fick en slöja av sorg, så slöt hon sig inom sitt skal och sjönk tillbaka mot huvudstödet. Suckade och slöt ögonen. Jag var nästan tacksam. Ville inte prata med någon människa just nu. Ville vara ensam med alla minnen som välldes över mig. Med mina anklagelser och självförelser.

Tåget ryckte igång. Den gamla damnen öppnade ögonen för ett ögonblick och lät dem hastigt fara över mitt ansikte. Sedan slöt hon dem igen. Såg kanske att jag ville vara för mig själv.

Sista gången jag träffade min far, hade jag varit full av förelser mot honom. Jag hade inte heller tigit med dem. Han hade stått där i skymundan utanför mitt arbete och väntat på mig. Med vegamössan djupt neddragen i pannan för att dölja den irrande och rädda blicken. Händerna var djupt nerkörda i byxfickorna och det såg nästan ut som om han hållit dem hårt knutna om fodret i dem.

Nu förstod jag att det var ett sätt att hålla dem stilla. Få dem att inte darra och skaka. Inför mina slutna ögon steg han fram igen precis såsom jag då sett honom. Rädd, skakis och full av förtvivlan. De kutiga axlarna i den allt för stora kavajen hade ropat ut sin ensamhet och hjälplöshet.

Ändå hade jag genast farit ut i anklagelser mot honom. Förelser mot honom för att han mötte mig utanför jobbet. Jag skämdes helt enkelt för att vara bekant med en av dessa avsigkomna i samhället. Ingen visste ju att det var min far, men jag skämdes ändå för att han kom fram till mig där på gatan utanför arbetet. Skämdes gjorde jag

också efteråt för att jag nonchalant förklarade för mina arbetskamrater, att det bara var en av dessa nedsupna individer i Klara som ville tiggas.

Far hade varit på väg till Fiskebyn för skogsarbete. Han kom direkt från alkoholistanstalten och hade fått resbiljett och arbetskläder. Ting som samhället kostat på honom och som han sedan omsatt i reda pengar för att kunna få sig ytterligare ett glömskansrus. För detta hade han även fått hårda ord från mig.

Men jag hade följt honom till ett av de få ölkaféerna, som fortfarande fanns kvar i det nysanerade Klara. Suttit där vid bordet och sett honom böja sig ner över ölglaset och dricka utan att ta i det med händerna. Dessa darrande verktyg som han inte vågade ta upp ur fickorna.

Jag hade följt honom till kaféet på bakgator i rädsla att möta någon av mina arbetskamrater. Min egen far hade jag gömt undan och smusslat bort från min borgerliga tillvaro. Men så hade jag alltid fått mig itutad av släkten, att far var ingenting att bry sig om. Han hade aldrig gjort något för oss barn, sedan mor dog i början av det svåra trettioåret. Han skulle föraktas och spottas på. Han var inte någon fullvärdig samhällsmedborgare, för att han inte kunnat skaffa något arbete under depressionsperioden. För att han inte kunnat ta vårdnaden om sina barn. För att han legat samhället till last.

Allt detta hade jag fått mig till livs i lagom portioner under hela uppväxttiden. Och jag hade tagit intryck av det. Trott på hans belackare och föraktat min far.

Och nu var jag på väg till hans sista resa...

Tåget rusade fram genom sensommarlandskapet. Den tunga grönskan for förbi min oseende blick. Damen på platsen mitt emot hade somnat. Hennes lugna andetag fullbordade stillheten omkring mig. En stillhet som inte förmådde fortplanta sig till mitt inre. Där längst inne i mig värkte det av skamkänsla. Inte skammen över att vara son till en alkoholist. Utan skammen över min egen oförmåga att hjälpa. Skammen över flatheten hos mig själv som hellre lyssnat till alla de onda ting som yttrades om den förtappade och utstötte, än försökt bilda mig en egen uppfattning om far.

Konduktören hade klippt biljetterna. Mina medpassagerare satt för-

sjunkna i tidningar och lågmälda samtal. Jag kände tacksamhet och tillfredsställelse över att ha blivit lämnad helt i fred.

Mitt näst sista möte med far stod om möjligt ännu klarare inför mina slutna ögon. Det minnet gjorde ännu ondare. Det rev och slet i mitt innersta som onda och förgiftade hullingar. Före det mötet hade jag inte träffat far på över arton år. Jag hade inte känt igen honom.

Vid ett tillfälligt besök hos min äldre broder i en annan stad, hade jag plötsligt och oförberett kommit i kontakt med far för första gången vid vuxen ålder. Innan min bror hunnit varna mig eller presentera sitt groggsällskap, hade jag med lyftade ögonbryn och ovilja i ansiktet yttrat:

— Men vad är det egentligen för sällskap du skaffat dej att grogga ihop med?

Far hade sett ut ungefär som vid mitt allra sista möte med honom. Nedsupen och försvarslös. Smutsig, skäggig och en skugga av den kraftfulla gestalt jag mindes från min tidigaste barndom.

Jag hade inte känt igen min far...

Men han hade känt igen sin son. Sonen med de cyniska ögonen och anklagelserna målade utanpå. Stora tårar hade rullat ner i den mörka skäggstubben. Tårar ur ögon som inte förmådde möta mina förelser. Darrande och förkrympt hade han suttit där med grogglaset i hand och skvimpat ut innehållet på de redan fläckiga byxorna.

Den gången hade jag känt något av förtvivlan. Men mest för att jag dabbat mig så kapitalt. Skammens rodnad hade färgat mina kinder, och jag hade inte kunnat finna ord. Fanns det förresten ord som kunde gottgöra? Ord som kunde skyla över mitt klavertramp.

Min bror hade skrattat åt min belägenhet och sagt:

— Livets sanningar måste man tåla att både höra och uttala...

Men jag tror inte att far den gången orkade bära förödmjukelsen. Jag hade inte fått någon kontakt alls med honom den gången. Och ändå var han då på väg in i en nykter period av sitt liv. Men jag blev aldrig i tillfälle att träffa honom i det tillståndet. Jag hade rest tillbaka till Stockholm redan dagen därpå. Inte heller jag hade orkat med mötet. Bara känt osäkerhet och olust och flytt fältet som en skrämde hare.

Så här efteråt förstod jag hur fel jag handlat. Men jag var så fullproppad av fördomar och förutfattade meningar, att jag helt enkelt inte kunde förmå mig till att tänka klart och positivt. Far var en dålig människa. Alla hade sagt mig det och jag var påverkad.

Nu visste jag att alltsammans var fel. Att far bara var ett offer för olyckliga omständigheter. Ett offer för depression och arbetslöshet. Som inte kunde se någon ljusning vid horisonten. Som gett efter för minsta motståndets lag. Som sökt sig glömska och förlåtelse i spriten. En falsk och förödande glömska.

Jag hade stött bort honom helt den gången i stället för att försöka nå den kontakt och förståelse, som jag nu så väl visste att han längtade efter och var i behov av. I mitt oförstånd hade jag satt ytterligare en förgiftad hulling i hans redan uppluckrade samvete.

Nu visste jag hur jag borde handlat. Nu när det redan var för sent...

Expresståget hade sakta glidit in till perrongen för uppehåll. Ännu var inte resan slut. Inte min resa.

Den gamla damen hade försvunnit till restaurangvagnen. Platserna i kupén var glest besatta. De resenärer som fanns med tåget tycktes helt upptagna av sig själva och sitt resällskap. Lika självupptagna och ointresserade av sin omgivning, som jag själv den gången hemma hos min bror.

När tåget åter satte sig i rörelse gled mina tankar tillbaka långt i tiden. Till min lyckliga barndom i morföräldrahemmet. Den sorgfria och lekfulla tiden tillsammans med syskon och morföräldrar. Det är från den tiden jag har mitt allra ljusaste minne av far.

Visserligen är det minnet förknippat med en annan tragedi. Men jag var så liten och lyckligt lottad, att jag då inte förstod hela innebörden av tragedin. Morfar hade alltid varit förstörd av reumatisk värk. Jag minns honom bara som den krumböjda gestalten med de två grovt tillyxade käpparna. Hasande över den kullerstensbelagda gårdsplanen mellan boningshuset och stallet. Men jag tänkte och tänker aldrig på morfar som en sjuk och olycklig människa. Han hade alltid förståelse för oss barn i våra vilda lekar och tog oss gärna i knät trots sitt handikapp. Som minstingen i syskonskaran hade jag kanske förmånen att oftast få sitta i hans knä och lyssna till historierna om snapphanarna på Hallandsås.

Men morfar hade åkt runt till olika läkare för att finna bot för sin svåra värk. Ingenstans fanns denna bot. I stället slutade en av dessa resor i den svartaste tragedi. Mormor drabbades av hjärtinfarkt och livet stod inte att rädda. Morfar slutade att söka läkare efter den resan. Och jag som femåring såg morfar gråta för första gången. Jag satt bredvid honom i kyrkan och såg hur han försökte dölja sin hökprofil i den höga och svarta hatten. Men tårarna som rann nerför hans fårade kinder, kunde han inte dölja för mina nyfikna femårsblickar.

Det är från denna begravning jag har det ljusaste och vackraste minnet av far.

Han hade kommit till begravningen som en främling för mig. Mor hade gått bort när jag bara var ett och ett halvt år. Jag hade inget minne av far, när han plötsligt stod där på den kullerstensbelagda gårdsplanen och lyfte upp mig på sina starka armar. Han hade kastat mig högt upp i luften, och jag hade känt en hisnande rädsla. En rädsla som snabbt förbyttes i vild glädje, då jag fick reda på att det var min far.

Jag hade varit stolt över min far den gången. Så stolt som en femåring någonsin kan vara. En klocka hade jag fått av honom. En riktig klocka av guld trodde jag då. Ett fickur precis likadant som morfar brukade ha i västfickan på finkostymen.

Under de dagar min far gästade mitt morföräldrahem i samband med mormors begravning hade jag inte vikit från hans sida. Jag satt i hans knä och

somnade på kvällarna, medan han berättade om den stora staden där jag var född. Beundrande hade jag sett upp i hans mörka ögon och sett en hjälte av oanade mått. Med smutsiga knubbnävar hade jag rufsats om i de mörka lockarna medan jag red på hans axlar. Han var idolen i mitt unga liv. Dyrkad och beundrad utan reservationer.

Sådan hade bilden av honom varit i mitt minne ända tills det olycksaliga mötet arton år senare. När jag undrat vad det var för tvivelaktigt sällskap min äldre bror skaffat sig vid groggbordet.

Mina medpassagerare i tågkupén började resa sig och ta på ytterplaggen. Det blev trängsel vid utgångarna sedan tåget suckande stannat vid Göteborgs Central.

Själv satt jag kvar på min plats. Damen på platsen mitt emot gav mig ett långt ögonkast från sin plats borta vid utgången. Jag mötte inte hennes blick.

Med tårfyllda ögon försökte jag fästa blicken på alla människor som strömmade förbi utanför kupéfönstret. Jag såg dem och såg dem inte. Fortfarande befann jag mig i fars knä därhemma hos morfars.

Jag bestämde mig plötsligt för att just detta minne skulle få vara det bestående. Alla de mellanliggande mötena med far skulle utplånas ur mitt medvetande. Jag ville minnas far som hjälten och idolen i mitt liv.

Kanske skulle jag därvid kunna döva en del av mitt dåliga samvete...

Från balettens international

hämtar tecknaren och konstnären SVEN BJÖRNSEN många av sina motiv. Han är ganska ensam om den motivkretsen bland svenska konstnärer. Baletten är liksom all äkta konst internationell. Den känner inte några språkbarriärer. Språket finns i rörelsen, i samspillet mellan individerna på scenen. Motivet på sidan 11 är från Operan i Stockholm. Sven Björnson ser fram emot att få åka till Sovjetunionen och teckna balett i det land där baletten tillhör världstoppen.

Fördelningen av tandemcyklisternas göromål när seklet var ungt.

TORE ATTELID

Fattigmans bil

Fattigmans bil, så har cykeln kallats, cykeln som fyller 200 år om man skall lita på historikerna. Den första cykeln saknade både broms och styrinrättning. Det gick framåt ändå. I början på 1940-talet fanns det över två miljoner tvåhjulningar i vårt land. De flesta rullade och hade väl också med säkerhet både broms och styrinrättning.

Förebilden till våra dagars cykel torde vara det fordon som fransmannen de Sivrac konstruerade i slutet av 1700-talet. Men mellan den franska ädlingens klumpiga skapelse av trä och vår tids glänsande skapelse i metall finns inte någon större likhet. Två trähjul, ställda efter varandra och förenade medelst ett trästycke i form av en djurkropp, var hela åkdonet.

Man fick sätta sig gränslös över djurkroppen och växelvis sparka sig fram. I utförsbackar blev en sådan färd nära nog livsfarlig, då maskinen saknade både broms och styrinrättning. När

färdriktningen skulle ändras, fick man stanna maskinen, lyfta in den i ny riktning och fortsätta sparkandet. Ett omtyckt nöje bland Paris gatpojkar var att fatta tag i åkdonets svansliknande avslutning och på så sätt få det att stanna. Trots de många besvärigheterna och sin ofullkomlighet blev denna "célérifère" ganska omtyckt bland Paris snobbar, som ofta färdades på en sparkmaskin genom den franska huvudstadens allt annat än släta gator.

Leksaker för barn!

I Tyskland gjorde en jägmästare, Karl

von Drais, en del förbättringar på den franske uppfinnarens maskin. Bland annat gjordes framhjulet vridbart och den tunga djurkroppen utbyttes mot ett smäckt bräde. På denna förbättrade modell, som kallades draissinen, fick von Drais patent 1818. Några av hans maskiner sändes till Frankrike. Här mottogs de dock med misstroende, och man förklarade, att de endast var lämpliga som leksak för barn.

Däremot blev man i England storgligen förtjust i von Drais uppfinning, och här vann maskinen allmänt erkännande. Några användes t o m för post-

befordran. Maskinens hastighet kunde drivas upp till ca 10 km i timmen på slät mark.

När en sådan maskin kom till vårt land är inte känt. I tidskriften "Konst- och Nyhets-Magasin för Alla Klasser", årgång 1818, återges en längre, detaljerad redogörelse för den tyska uppfinningen och en litograferad bild av sparkmaskinen.

Så kom trampcykeln

Det ideliga sparkandet blev i längden tröttsamt och nästa steg i utvecklingen blev att förse maskinen med vevar eller trampor. Det berättas att en lat skolpojke, Moritz Fischer som ägde en sparkmaskin, tog sig en djup funderare för att slippa det besvärliga sparkandet och resultatet blev att han år 1855 tillverkade en trampcykel. Därmed var den första egentliga cykeln ett faktum.

Men flera har anspråk på titeln "cykelns uppfinnare". I Frankrike hävdar man, att en parisisk låsmed, Michaux, som fått en sparkmaskin inlämnad till reparation, skulle ha varit den förste som anbringade trampor för direkt drivning av framhjulet. Men här, som på många andra teknikens områden, är det nästan omöjligt att peka på "den förste". Michaux startade emellertid i Paris en tillverkning av cyklar i industriell skala. Snart en förmögen man, blev han på äldre dagar invecklad i ett flertal patenttvister, processade och förlorade allt han ägde. Han avled år

Under 1880-talet var höghjulningarna mycket populära och cykelryttarna hade ofta särskilt komponerade dräkter.

En cykelfärd år 1869. — Samtida träsnitt ur Ny Ill. Tidning.

1883 på ett franskt fattighus. Liknande tragiska öden har drabbat flera uppfinnare.

I USA gjorde man höga hjul

På 1860-talet kom trampcykeln till Amerika, och där gjorde man en hel del förbättringar på maskinen. Hjulen bekläddes med massivt gummi och cyklarna gjordes lättare och smidigare. Kullager inmonterades och farten kunde härigenom ökas ganska betydligt. Framhjulet gjordes större än bakhjulet, och de sk höghjulningarna blev en tid mycket populära i Amerika och England. Stor skicklighet fordrades givetvis för att sköta en sådan höghjulning och man kan lätt förstå vilka svårartade olyckshändelser som kunde inträffa, tex om "ryttaren" i en brant utförsbacke förlorade kontrollen över maskinen och körde omkull.

Man tröttnade också på dessa höghjulningar och återgick till maskiner med ungefär lika stora hjul och i regel ej högre än att man kunde nå marken med fötterna. Man kom även på idén att använda sig av kraftöverföring till bakhjulet medelst kedjedrift, i likhet med vad som är brukligt i våra dagar. Den kedjedrivna "säkerhetsmaskinen" var en engelsk konstruktion och cykelindustrin koncentrerades till den lilla staden Coventry, där den första fabriken anlades av James Starley i slutet av 1870-talet. En landsman till honom, Madison, tillverkade den första cykeln med hjulekrar av ståltråd.

Luft i ringarna 1888

Genom luftringens införande på cyklarna blev nu dessa alltmer användbara, och även damerna började begagna sig av det nya fortskaffningsmedlet. Uppfinnare av denna epokgörande nyhet var en irländsk veterinär, J. B. Dunlop, som tog ut patent på sin uppfinning år 1888. Redan på 1840-talet hade dock försök gjorts med luftfyllda ringar, överdragna med läder, men detta hade fallit i glömska. Nu kunde maskinerna göras av ännu smidigare material och mera okänsliga för stötar.

Trampcyklarna gjorde sitt intåg i vårt land i slutet av 1860-talet. På den stora skandinaviska industriutställningen i Stockholm 1866 fanns egendomligt nog ingen maskin exponerad. En av de första kända beskrivningarna på en trampcykel publicerades i Ny Illustrerad Tidning för den 6 mars 1869 och återges här in extenso:

"Velocipeden rycker oss allt närmare in på lifvet, och vi äro numera ingen dag säker på att icke möta en sådan på våra promenader i Kungsträdgården eller på Drottninggatan i Stockholm. Detta ridon var redan för femtio år sedan upptäckt men har nu nyligen, likt andra gamla moder, gått igen, och det på begge sidor om jorden, ty icke blott i Paris och Göteborg m fl stora europeiska städer rullar dandyerna åstad på dessa farkoster, utan äfven i New York äro de i allmänt bruk, der likvisst mest använda af affärsmän, som med velocipeden

Turistcykling i Sverige år 1890, då den nuvarande cykeltypen slog igenom.

snabbare och billigare än eljest kan ske ila mellan sina hem och kontorslokaler".

Östbergarna kostade 75 riksdaler

Ungefär samtidigt som detta publicerades startade en fabrikör Östberg i Stockholm tillverkning av trampcyklar, och den 4 april 1869 utställdes fyra av hans maskiner på Berns salonger. Provturer med tidkontroll anordnades och utmärkta resultat noterades. En "Östbergare", som den kallades efter sin upphovsman, betingade ett pris av 75 riksdaler. Stall för uthyrning av cyklar anordnades på Djurgården och dessa blev livligt frekventerade.

I mitten av 1880-talet satte fabrikör Per From igång tillverkning av höghjulingar, vilka under namn av Turisten, Apollo, Blixten, Freja, Victoria m fl tillverkades och såldes i några tusen exemplar. I slutet av 1880-talet tillverkade han jämsides med höghjulingarna kedjedrivna cyklar med lika stora hjul. Anton Wiklund började omkring 1890 tillverka "Stjärnvelocipederna" i huvudstaden, för vilken han redan 1891 vid industriutställningen i Göteborg erhöll silvermedalj.

På 1880- och särskilt 1890-talet översvämmades vårt land av en mångfald utländska cykelfabrikat, som i rikt illustrerade och färggranna reklamtryck prisades för sina förträffliga egenskaper. Sålunda omnämner W. Finnström på Lilla Nygatan i Stockholm: "Velocipederna, som uteslutande försäljas af

mig, äro af framstående högsta klass Engl. fabrikat, om hvars godhet talrika intyg finnes, från bland andra HKH Kronprinsen".

Gummiringen, som tidigare omtalats blev uppfunnen år 1888, hade redan från början slagit igenom inom cykelindustrin. I en katalog från Bastmans i Stockholm, tryckt 1893, omtalas: "Som de solida gummiringarnas tid är förbi, förer jag ej maskiner med dylika ringar i lager. Dunlops Pneumatisk är i år betydligt förbättrad och öfverträffas ej af någon luftring i styrka och elasticité, men är svår för icke fackmän att reparera. För närvarande finnes öfver 100 olika modeller af luftringar".

Om ringarnas hållbarhet och slitstyrka hade man tydligen höga tankar, ty — heter det i fortsättningen — "man kan ogeneradt rida öfver glasbitar, skarpa stenar, utan att ringen skadas". Bastman sålde även luftfyllda sadlar, "hvilka äro lätta, eleganta samt serdeles behagliga att rida på".

Jorden runt på cykel

För drygt 75 år sedan for tre unga engelsmän, John Frazer, Edward Sunn och F. W. Lowe runt jorden på cykel. En fantastisk prestation när man tänker på att det inte var med den lätt-trampade cykeln av i dag utan med gnisslande fartvidunder av årgång 1896. Deras färd tog 25 månader och de hade då tillryggalagt en sträcka av 3 206 svenska mil, farit genom 17 länder och över tre kontinenter.

Det finns inte många industrialster

Den av hovjägmästare Karl von Drais konstruerade sparkcykeln blev populär från 1817 även i England, där den kallades "pedestrian hobbyhorse". Litografi från år 1819.

som blivit billigare, om man jämför med nuvarande priser och de som gällde tex för 75 år sedan. Men cykeln är faktiskt billigare nu än då. Enligt dåtida annonser kostade en cykel av prima kvalitet ca 400 kronor. Omräknat i nutida mynt blir det nästan 2 000 kr eller mer än vad en moped nu kostar.

I början av 1940-talet beräknades att var tredje svensk var ägare till en cykel, vilket skulle betyda att över två miljoner tvåhjulingar då rullade i vårt land. Trots att siffran numera sjunkit betydligt är vi svenskar fortfarande ett cyklande folk och på god väg att göra de stora cykelnationerna Danmark och Holland äran stridig om att vara främsta cykelfolk. ■

Amerikansk tillverkning av höghjulingar år 1880. Samtida träsnitt.

var dags vers

ERIK RANSEMAR och SVEN BJÖRNSSON arbetar med en bok, där text och bild utgör en enhet. Det är alltså inte teckningar till färdiga dikter. Det är ett gemensamt skapande, där iakttagandet av ett skeende (bilden) alltid är utgångspunkten. VAR DAGS VERS utkommer på RABÉN & SJÖGREN våren 1975. Det här är ett litet urval.

LINKÖPING C

När tåget till Vimmerby hade gått
var Bengt Emil Andersson kvar.
Han reser ej längre.
Han sitter på Linköping C
för värmens och åldrandets skull.

SOMMARENS ANSVAR

Sommaren sprider maskrosfjün
oberörd av människornas protester.
Sommaren har ett ansvar
större än fritidstorparens:
naturens balans i den väldiga artrikedomen.

UNDRAN

Jo, jag säger det
att under mina fötter
hör jag tåg som dundrar.
Vem stiger av och på
det är det jag undrar.

FLER OCH FLER

Bakom hörnen går människor
som man aldrig ser.
Aldrig kommer dom fram
när man tittar ner.
Hur kan vi då bli fler och fler?

VÄNLIGA ORD

Det borde finnas
en påse med ord, en påse
med vackra och vänliga ord
vid varje parkbänk i detta land.
En påse att ta ur — ibland.

DALIG ORKESTERSA

Han drar några takter
ur Väst kustens vals.
Det sorlar i otakt
vid Stockholms central.
Men det är ju en dålig
orkestersal.

TORSTEN SÖDERLING Fem jular

Torsten Söderling är en berest man. Han har varit i många länder och arbetat i många miljöer. Det är viktigt att notera att han upplevt de flesta av de här miljöerna som arbetande. Han har minnen från jular till sjöss, som sjukvårdare i Sydkorea, ombord på en valfångare, som vinddriven i Sydamerika.

BARNDOMEN

Jag är en halv vuxen paugablära på bonnavischan. Har fått manchesterbyxor med gylf i julklapp. Kan nu lätt ta fram den och skriva mitt namn i snön. Far kom direkt från arbetet vid järnvägen till julklappsutdelningen. Berättade att alla jultåg är fulla av fulla bönder. Vi for på stora julkalas till kreaturshandlaren, storslaktaren och privatbankiren Per Svensson i Härlöv. Hans fördräng hämtar oss i bjällerskrinda och nyinkörd svart unghäst. Salig får jag hålla i tömmarna. Manfolket bjuds välkomstsupar i Svenssons tambur. Kristallglasen står högfotade på marmorbordet under en guldramad jättespegel. Prosten i Färlöf tar fem släta storsupar med en sockerbit som tilltugg. Fruntimren glor och ryser. Hör upp i goda kvinnor, säger han fryntligt. I skolen icke följa mitt exempel utan Herrens! Pressylta, lökasill i rödbetssås, skinka, kryddsill, grisfötter, blodkorv, julkorv, medvurst, leverkorv, svartbröd bakat i stenugn, hårdsaltat bonnasmör, köttbullar, skinkomelett, Janssons frestelse, revbenspjäll, brännvinsblandad porter med socker, O. P. Anderssons, Gauffins dubbelblandning till lutfisken med kulmalen senapssås, tiodubbelt renat, risgröt med gräddmjölk och äkenskapsmandel, mandelmusslor, hallonsylt, vispgrädd, änglamat, kaffe, spetekaga, tre slags nötter, sju sorters småbröd, russin, sockertoppsglögg på

nittiosex. Slaktarens engelska bulldogg "Barabbas" väntar på husbondens tecken att få hugga prinskorvarna som dinglar i granen och utgör vilddjurets julklappar. Patron Olsson har redan förlorat ett dussin goda mjölkkor på svängknack. Det är bra, det är trångt i lagår'n, säger han utan skryt och släcker julcigarren i mahognygroggen. Vi kör direkt från kalaset till julottan i Nosaby kyrka. Pastor Bruhn har bockskägg och dånande undergångston i sin predikan. Han jämför de guldlastade vise männen med traktens storriska bönder. Hit kommer ni, dundrar han, till eder Herres boning utan att medföra minsta gåva. I stället är ni juldästa och svettiga av morgonkaskarna. Pastor Bruhn är älskad och respekterad. Församlingen tar tacksamt emot hans utskällning. Vore han sekterist bleve han folktalare och omvände massorna. På hemvägen släpper vi av gamla farmor vid det vita missionshuset i Vinnö. Hon skall höra bagare Svensson julpredika. För henne är han traktens nye Messias.

FARTYGET

Hård storm i Atlanten. Vi har ställvis gått som en u-båt. Legat i halvt undervattensläge flera dygn. Kaptenen bjöd på linjedop för att lejdofficerarna skulle få diplom av Neptunus. En av dem är tandläkare och reservare i flottan. Gör sin första resa på värmen. Varje

morgon löper han runt däckets för att smälta fartygets lyxkåk. Han springer i vit tröja, blå byxor och gymnastikskor. I skepparens salong står granen direkt tagen ur frysboxen. Salongsuppassaren har tullat på punschen redan vid jullunchen. Stuertens som är en jättelik bagare från Alingsås sätter en grov knytnäve under hans näsa: Inga kyparfasoner från lyxkrogarna, här inte. På kvällen blir köksfolket inviterat till skepparen på julkaffe med tillbehör. Andrekocken skraddarsitter framför julgranen och munspelar och sjunger. "Sista flickan tog sista hyran", har ingen hört förut. Det är en gammal shanty som går i skön moll. Kocken har fått för mycket och vill inte släppa "La Paloma". Skepparen är i galavitt med tre ordensband. Ett sånt får man varje gång man fraktar en kunglig över den blå böljan, säger han med stolt nonchalans och kommenderar kocken att byta ut "La Paloma" mot "Inga rosor pryda skall en sjömans grav". Kocken spottar, slår munspelet i handflatan och säger hi-hi, kapten. Minns kapten förra julen då vi låg i Marseille? Då var vi ensamma ombord och hade fint främmande i kojén, kapten och jag, hi-hi. På natten har intendenturen privat julfest i befälsmänsen. Ta nu fram de båda punschflaskorna som du stulit ur skepparens förråd speciellt för det här tillfället, säger stuert till salongsuppassaren. Tror du jag glömt att räkna, din vanvårdade kamel,

du havets skamfläck. "Salongen" lyder genast. Efter beräkningarna får vi nyårsafton i Rio. "Salongen" och jag skall upp till Lapa och Manga, kärlekskvarteren, och beskåda lustans prästinnor som officerar bakom gallerdörrar med halm och morötter på tempelgolvet av stampad lera. Men bara skåda, varnar stuerten. Akta dej för att bli sjuk Mässkalle, då sumpar vi dej i sjön när du börjar ruttna. Du kan få "ryska klockspelet". Då krymper dina bollar och skramlar i pungen som torkade ärter i en mjölkspann när du springer. När "Salongen" och jag kojat i vår hytt tar han fram en ny punschhalva och säger illmarigt: Den där stuerten, den där fete rulltårtsnickaren från Alingsås, tror att han kan lura en gammal kamel från Lorensberg som jobbat på hundratals sjösättningsmiddagar på börser. Pyttisan. Skål och god jul, Mässkalle!

SJUKTÄLTET

I mitt gröna tält vårdas tjugo getmagra sårade nordkorrar. De knotar aldrig dessa pojkhjäntar. Även i stelkramp dör de utan ett kvidande. De ligger nakna mellan åttonde arméns grönbruna filter. Diverse kroppsdelar är invirade i gipsbindor. En barnsoldat som knappt ser ut att orka avfyra en korkpistol har fått käken bortsliten av en granatskärva. Tandkirurgen har gett honom en ny underkäke av rostfritt stål. Nu ligger han med hakan fixerad vid bröstet för att ny hud skall växa i hans ansikte. Först på vänster sedan på höger kähälva. Tre månader på varje sida i denna tortyrställning. Hoppas han inte dör i influensa eller dysenteri. På den frosthårda grusgården sitter fångarna svårmodiga med sänkta huvuden utanför avlusningstältet i sina trasuniformer. En sångkör av välgödda turnerande negrer från åttonde arméns nöjesdetalj sjunger i vårt tält på julafton. Det är "White Christmas", Bing Crosbys snyftiga julsång, som stiger och sjunker bland de fladdrande skuggorna på tältduken. Oljekaminen osar. Kördirektens glasögon immar av tårar. Var är mitt munskydd? När blir jag avlöst? En sjukvårdare släntrar genom tältgatan och visslar i vintermånsens kalla sken. Under ena armen bär han en annans arm och ett ben. Amputerade lemmar som skall brinna i eldgropen. Ett förgängelsens råa bål bakom liktältet i kriget om den 38:e breddgraden. Detta politiska kejsarsnitt som förlössade en galen galt med bajonett-slipade betar och vittring av människo-

blod i stället för Picassos vita fredsduva. På juldagsmorgon går fältprästen genom tältgatan och ber om hjälp för att elda upp kyrktältet. Där sitter ett gäng och pelar stötpoker om ölburkar och måste handgripligen kastas ut av militärpolisen innan julottan börjar. På julnatten går jag ner i den förbjudna slummen där det luktar som i apburen på Skansen. På en jordgolvs-krog kåkar jag stekt huggorm med brinnande paprika. Jag får se ormen nackas levande. Jag äter stenhårda bitar av rökt fisk. De är så vassa i kanten att man kan skära ett kassaskåp med dem. Med risbrännvin blir det en exotisk måltid. Brännvinet är nykokt och serveras i pyttesmå porslinskoppar. Små maskar simmar i drycken. Jag påpekar detta och ryser. Då värmer kocken brännvinet över kolelden och maskarna sjunker till botten i hans oförtenta kokkärl. Oh, välsignade julmåltid! Du yttersta relik av Kristi blod och lekamen.

VALSTATIONEN

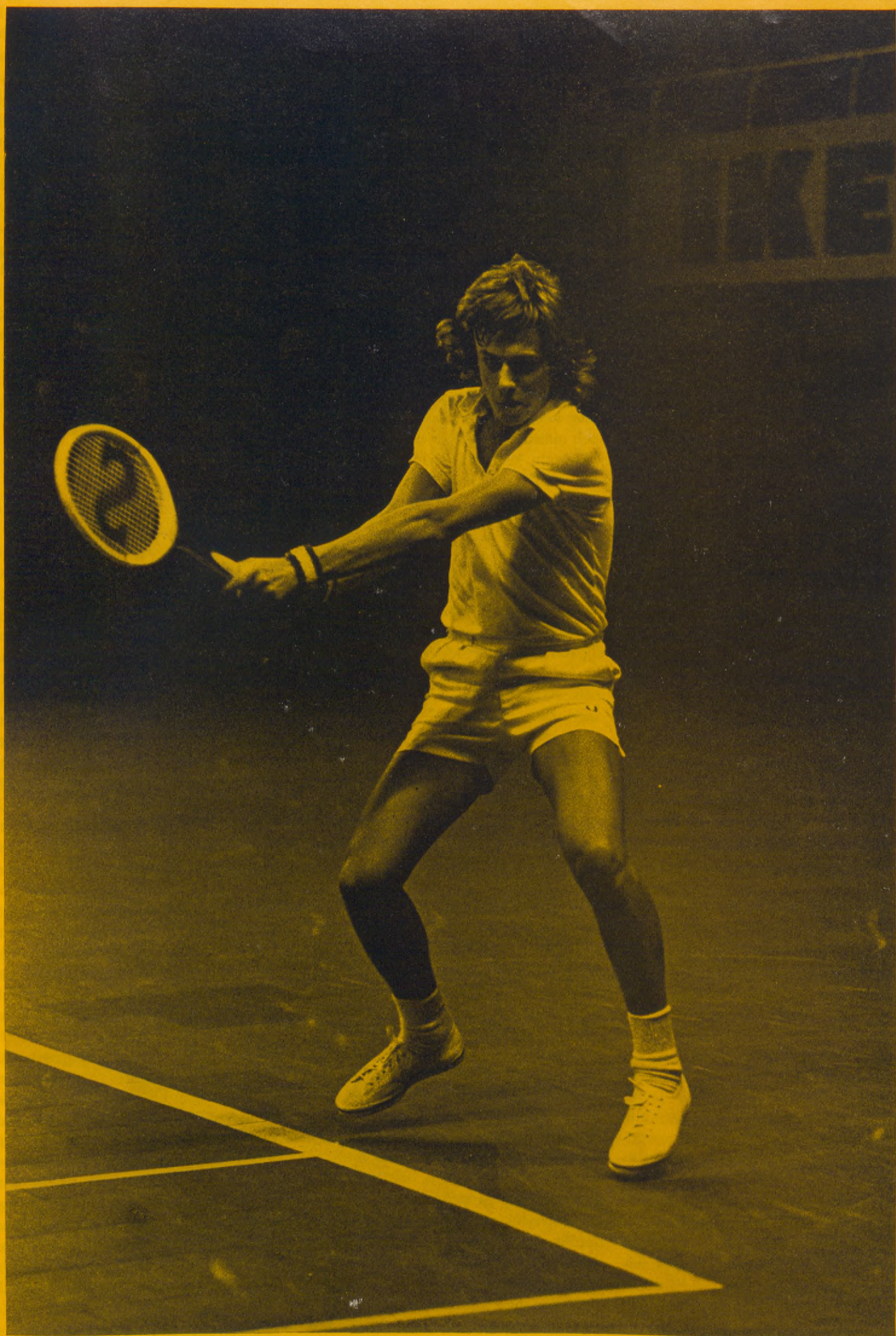
Vår "Skua" har dragit in sex valar idag. Vi har två blåvalar på 70 ton vardera. En blåval väger ett ton per fot. Trutarna pickar blodslamsor på valplan där vinscherna ångar och flänsare och styckare jobbar under vajrarna med sina långskaftade krokiga, rakbladsvassa knivar. När trutarna fyllt krävan spyr de och börjar glufsa i sig på nytt. Precis som vikingar på julbloten. Fyra valbåtar ligger i hamn och på Sydgeorgiens församlingshus får vi se en amerikansk utskottsfilm med några vimsiga akrobater.

Julmiddag på fet havstorsk, fet så den hoppar och steker i sitt eget fett i kockarnas pannor. Därpå norska köttkarbonader på burk. Norrmännen är specialister på hermetik. En polack äter tjugo köttkakor. Jag har varit uppe på den trädlösa polarvindomsade kyrkogården, där norska valfångare sover sin omätliga sömn. Där ligger också Sir Chackleton jordad. Han var en av de stora i kampen om Sydpolen. Jag tänkte på Robert Scott, undergångsmannen som aldrig fick deflorera Sydpolen. Amundsen kom en månad före Scott som fick se norska flaggan vaja på polpunkten. Sen frös han och hans mannar ihjäl på återfärden. Ibland är det som om djävulen aldrig fick nog. Två kungspingviner har stått inne på förrådskontoret vid den glödande kaminen och diskuterat ishavs politik med sina stumma näbbar.

Det är ståliga djur med ett äggult band som kragsskyddare om halsen. På julnatten går jag en runda kring den sovande valstationen. Möter nattvakten Niels från Sandefjord. En stor-skäggig man, glosögd som en profet och barernas skräck i Montevideo innan han blev frälst i missionshuset i Sandefjord. Nu kallas han "Kristi Val-tand". Han talar om barnet som blev oss fött i denna natt. Tur att det var i Palestina, på Sydgeorgien hade vår blivande frälsare frusit ihjäl, säger Niels och håller sig om högra kinden med tumvanten. Visst är det ett himmelrike att vara frälst, gutt. Men det är ett helvete att ha en ruttan visdomstand. Den ska ryka när vi kommer upp till Montevideo. Niels nickar God Jul, tänder stavlampan och försvinner mellan de mörka magasinen.

TROPIKERNA

På bordets vinfläckade duk tronar ett surrogat för julgranen. Det är en oljegrön "Manteca vegetal", en smörfrukt som prytt med instuckna vaxtändstickor som julgransljus. Middagen bestod av späckad stekt höna med diverse "jojjos" som grönsaker. "Jojjos" är indianörter och betyder ogräs i största allmänhet. Men de förtjänar att hedras liksom indianerna, vilka tillfört den moderna farmakopén hundratals hälsobringande örter. I pation har Carmendora och hennes son Akilles byggt en lövhydda med spegelglas på golvet. Där simmar ancor, svanar, de tre vise leder kamelerna till Bethlehem. En racerbil fräser över glaset mot krubban. Jesusbarnet av skär plast ligger på en mossbädd med rumpen i vädret och en gloria av gulmetall instucken i örnomusslorna. Husets odräglige hund går in och lyfter på benet och duschar den nyfödde. Natluften som strömmar genom balkongdörrarna är het som glöden från en kolbädd. Himlen har fyra färger från horisonten till zenith: Brandgult, åsklila, arsenikgrönt, ljusblått. Himlen ser giftig ut och slagregnet lurar. Jag tänder min rökelse, den gröna spiralen tillverkad av koskit! som glöder som en rubin och håller moskiterna borta med en stinkande vitgul rök. Sen kryper jag under nätet och hoppas att "los chinchés", vägglössen låter en vinddriven skandinav sova i frid på julnatten. På tre år har jag varken skrivit eller fått brev. Jag minns andra jular och gråter en stilla skvätt innan jag somnar. ■

BJÖRN BORG — STOCKHOLM OPEN 1972

FOTO: MARK MARKEFELT

JAG MÅSTE VÄL HA NÅT TILL FRUGAN OCKSÅ INNAN DOM STÄNGER!

PÅ DETTA FAT... FINNS TOMTE-MAT...

VÄLKOMMEN!

GP.

CLUES:

- TUNN SKI-YA
- KAN GE STICK
- SKARP SÄKEN I VIKAN
- RANK KAN TA EKORRE
- VRÅNG
- STOR-VILT
- HUR SA?
- EXISTERA FRÅN MAFFIAN
- STÄMMA
- TAR OM OCH TAR OM
- BRYT-STÅLEN
- STILL-SAMHET
- KAN MAK-LÄRE FÖR-MEDLA
- BE-STÄLLA PLATS
- MED-DE-LAN-DE
- LIGGER VID STOCKHOLM
- GÖR STOR-FILM
- GÅ-LET
- SVARTA
- GÅR PÅ ISLAND
- GNA-GNARE
- FÖR OKÄND
- SMET
- SOM NOLL-LOR
- HAR INTE ALLA BARN
- TAR ETT DOPP
- SOM TVÅ BÄR
- LADES NED KLARA
- SLASK
- KAN MAN GÖRA PUDDING PÅ
- STÖTS I RING
- VÄNA
- INGÅNG
- GÅR MED FART
- GÖR KÄNSKE FÖRKYL
- RÖR
- KAN HÄRA BÄR KAN ISBACK
- GÖR IORDNING JUL-BORD
- PERSON-UPPGIFT
- AV-LÖVAS SENT
- HAR BITTRA AMNEN
- KAN MÄTT
- KA-VAL-JER
- KAN ROS SNURRA RUNT
- ERIS INTE INRE
- RADIUM
- GÅR BOXA-REN
- KÖR
- FINNS TRASA FÖR
- LILLA FRI-POLFS FRUGA
- HAR VÄL FILM-FARSEN
- HAR VÄL SPÅR-KEN
- YTA
- PRAT
- SIPPA I BACKEN
- KAN TROTTA FÖTTER KÄNNAS
- BLIR OFTA FLÅS-KET

JULBILDKRYSS

Namn _____

Bostad _____

Postadress _____

TÄVLINGSREGLER

Lösningarna måste vara Status redaktion, Box 3196, 103 63 Stockholm, tillhanda senast den 10 jan. 1975. Tävlingsbrevens skall vara märkta med ordet "Julbildkruss".

Varje kuvert får endast innehålla en lösning. Glöm ej att tydligt ange namn och fullständig adress.

Fem priser utdelas enligt följande: första pris 50 kr, andra pris 25 kr, tredje pris 15 kr, fjärde pris 10 kr och femte pris 5 kr.

Pristagarnas namn meddelas i Status februarinummer 1975.

Drömmen om den varma, ombonade, trygga vintern.

STURE WAHLSTRÖM Kallt, kallare, kallast

En artikel om vinterns längd, om köldrekord och om människans möjligheter att anpassa sig till mycket låga temperaturer. Hur många av läsarna har känt på 87 graders köld? Men 53 grader finns det kanske någon som känt på? Det var det i Laxbäcken i Västerbotten luciamorgonen 1941.

Vid den här tiden på året ställer vi oss med en viss bävan frågan: Blir det varga- eller blidvinter — eller får vi en sk randig dito?

En verklig varga- eller fimbulvinter hade vi här i landet 1941—1942. Tidigare kalla vintrar fördelar sig mycket ojämnt. Någon periodicitet i fråga om milda och kalla vinterhalvår har inte kunnat konstateras. En verkligt hård vinter hade man 1305—1306. Då frös

många människor och djur ihjäl både i Sverige och övriga Skandinavien. Men 1323—1324 blev etter värre. Hela Östersjön isbelades, och enligt vad samtida krönikörer berättar, kunde man under flera veckors tid åka släde Sverige—Danmark och Sverige—Tyskland.

Liknande var förhållandena även vintrarna 1394—1395, 1399—1400, 1407—1408 och 1459—1460. Sistnämnda vinter var det så stabila isar i Öster-

sjön, att man kunde företa slädfärder till praktiskt taget alla Östersjöorter. Ja, det lär till och med ha funnits friskusar som företog fotvandringar från Skåne och Danmark till Balticum!

Det mångomskrivna tåget över Bält ägde rum kallvintern 1658, och även om de historiska omvärderarna uttrycker vissa tvivel angående sanningshalten i denna hjälteberättelse, så kvarstår dock det faktum att det var alldeles ovanligt kallt den vintern.

225 dagars vinter i Riksgränsen

Under 1700-talet upplevde Skandinavien åtta mycket svåra vintrar. 1800- och 1900-talen har bjudit på ett tiotal verkliga vargavintrar, och de har samtliga inträffat med mycket ojämna mellanrum. Likadant har förhållandet varit när det gällt mildvintrar, liksom även milda eller kalla somrar och tidiga eller sena vårar och höstar.

Betydligt tillförlitligare blir uppgifterna när det gäller vinterns normallängd i olika svenska trakter. Landets stora utsträckning från relativt sydliga breddgrader till långt ovan polcirkeln gör ju att klimatförhållandena blir mycket varierande i skilda landsdelar. När skåningarna börjar syssla med vårbruket åker man ännu skidor i Lappland, och när bokskogen lövas i söder har snön ännu inte smält bort i Abisko och andra nordliga orter.

Enbart inom Norrland är variationerna stora, i synnerhet mellan kustlandet och fjällen. I Östersund kommer t ex snön vanligtvis minst två veckor tidigare än i Gävle, och vid Riksgränsen omfattar årets snöfria del högst fyra månader.

I sydligaste Skåne har man i normala fall ingen nämnvärd vinter, men redan upp emot Smålandsgränsen händer det att snön ligger kvar i två månader och mera. Göteborg är vanligtvis snöfattigt, men i Dalsland har man ofta både långa och snörika vintrar. I norra Uppland ligger snön normalt längre än i Stockholm, och i Dalarna är skillnaden mellan Siljanstrakten och Särna—Idre mycket stor.

Så här beräknas, enligt vetenskapliga och andra iakttagare, vinterns längd i olika svenska trakter:

Lund	.....	22/12—3/3	=	71 dagar
Ronneby	.....	17/12—10/3	=	83 dagar
Växjö	.....	30/11—20/3	=	110 dagar
Visby	.....	30/12—16/3	=	76 dagar
Varberg	.....	21/12—12/3	=	81 dagar
Väderöbod (Boh.)	.....	28/1—4/3	=	35 dagar
Göteborg	.....	26/12—5/3	=	69 dagar
Linköping	.....	28/11—21/3	=	113 dagar
Närkesslätten	.....	21/11—25/3	=	125 dagar
Stockholm	.....	26/11—27/3	=	121 dagar
Uppsala	.....	16/11—31/3	=	135 dagar
Nora	.....	18/11—31/3	=	133 dagar
Karlstad	.....	23/11—25/3	=	120 dagar
Falun	.....	11/11—25/3	=	141 dagar
Gävle	.....	15/11—1/4	=	136 dagar
Härnösand	.....	10/11—7/4	=	148 dagar
Funäsdalen	.....	17/10—20/4	=	185 dagar
Storlien	.....	24/10—29/4	=	185 dagar
Gäddede	.....	28/10—17/4	=	171 dagar
Östersund	.....	1/11—10/4	=	160 dagar
Umeå	.....	30/10—14/4	=	166 dagar
Haparanda	.....	23/10—25/4	=	184 dagar
Kiruna	.....	4/10—10/5	=	218 dagar
Riksgränsen	.....	2/10—15/5	=	225 dagar

Skåningar, blekingar, hallänningar och bohuslänningar har onekligen anledning att se med en viss tillfredsställelse på denna tabelluppställning — om det nu inte vore så att de ofta får stå ut med mycket hårda och vassa vindar från havet och in över slätterna.

En stockholmare eller gävleite kan för all del också känna sig relativt tillfreds med sina 121 resp 136 dagar, men för folket i Kiruna och trakten av Riksgränsen ser det sannerligen bistert ut. Kyla, mörker och massor av snö är vad de normalt har att vänta sig under större delen av året. Deras sommar är rekordkort — fast i gengäld kan den ju också vara rekordhet.

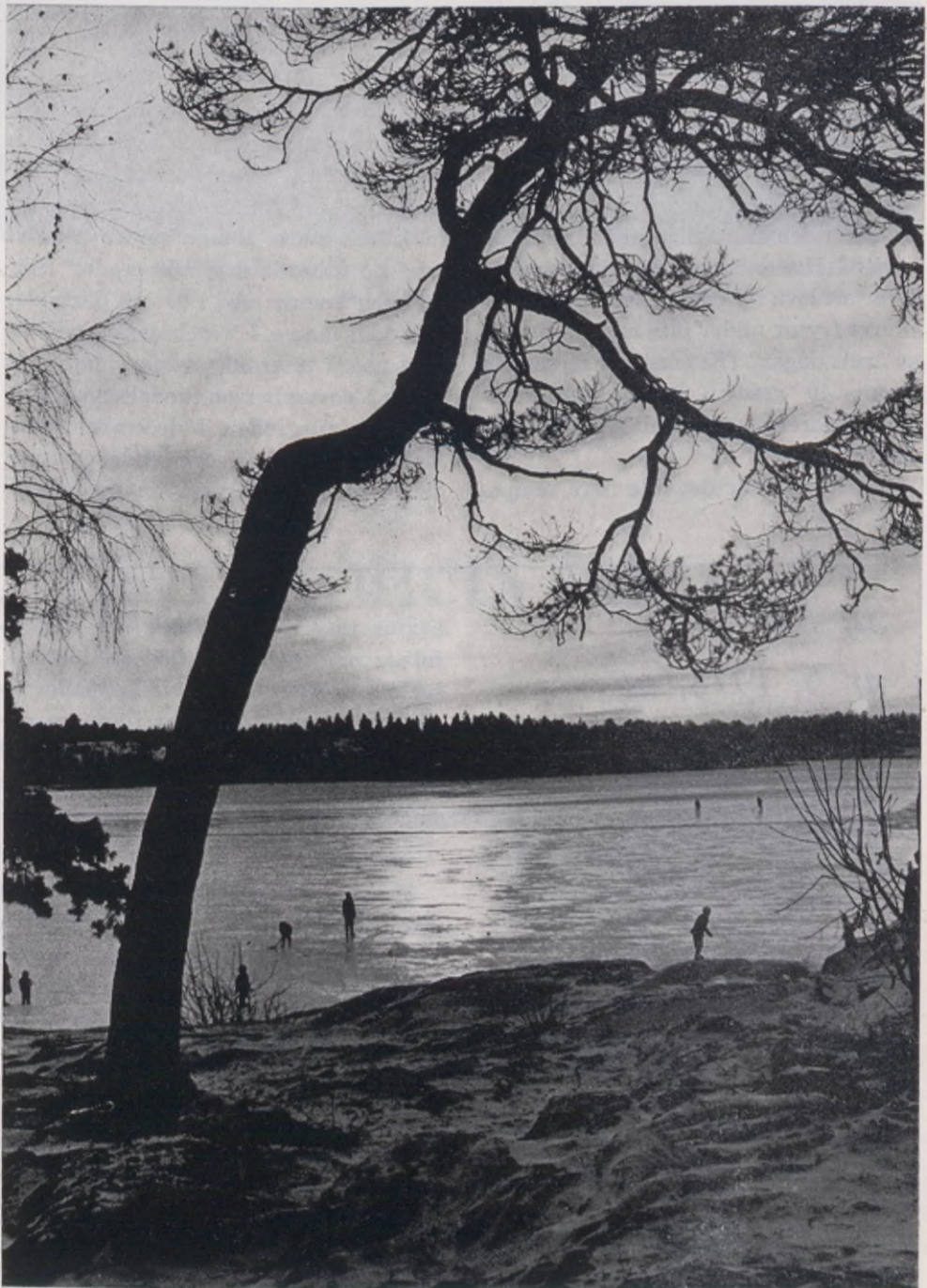
Luciamorgonen 1941 noterades i Laxbäcken i Västerbotten en tempe-

ratur på minus 53 grader C. Det är fortfarande svenskt köldrekord.

87 grader är köldrekordet

Men värre finns det. En januaridag i slutet av 1880-talet uppmätte den amerikanske polarfararen Frederick Schwatka på Nordgrönland 75 minusgrader, och i samma månad några år senare, eller noga bestämt 1892, noterades i Verchojansk i nordöstra Sibirien 67,8 minusgrader, vilket är den lägsta temperatur som veterligen förekommit i bebodda trakter.

Det dröjde för övrigt ända till 1958 innan det grönländska köldrekordet blev slaget. I augusti det året registrerade personalen vid den ryska forskningsstationen Vostock nära Sydpolen

Kallt men skönt ändå.

minus 84,6 grader, och två veckor senare uppmättes 87,3 grader, vilket än så länge är rekord.

Det har inte meddelats något om huruvida det "snöade" från klar himmel när rekordnoteringen gjordes. Om himlen var klar, så bör det ha gjort det, ty när det blir kallare än minus 79 grader kristalliseras den kolsyra som finns i luften och faller ut i vita flockar. Iakttagelsen har gjorts i köldforskningslaboratorier.

I laboratorierna har man också trängt allt närmare den teoretiska köldgräns som kallas *absoluta nollpunkten*, vilken enligt senaste beräkningar ligger vid minus 273,15 grader och innebär att molekylernas värmerörelser alldeles upphör.

Ända ned till absoluta nollpunkten kan man inte komma, emedan det helt enkelt inte går att uppbringa all den "kylenergi" som skulle behövas för ändamålet.

Torr luft lättare att föredra

Men hur inverkar nu rekordlåga temperaturer på den mänskliga organismen och den mänskliga prestationsförmågan? Hur bär man sig till exempel åt för att leva i Verchojansk, där kvicksilvret fryser under inte mindre än 136 av årets dagar? (Kvicksilver fryser vid minus 40 grader C. En sprittermometer däremot tål ned till 114 grader.)

Naturligtvis är det inte bara tempe-

raturen i och för sig som har betydelse när det gäller den mänskliga anpassningen. Man måste i sammanhanget även räkna med luftens fuktighetsgrad, vindförhållanden, ljusstrålning m m. Människan föredrar extremt låga resp höga temperaturer lättare i torr luft än i fuktig sådan — och det är väl därför man brukar tala om "devalverade köldvärden". Under en mycket sträng vinter i North Dakota, USA, började tex en hel del gott folk plötsligt att mer eller mindre strunta i kylan. Man gick ut i skjortärmarna, inbillade sig att man svettades osv. Temperaturforskare och psykologer har kommit fram till vissa teorier om att dylika beteenden kan betingas av alltför snabbt skiftande fuktighetsförhållanden. Dvs det mänskliga psyket hinner helt enkelt inte med de nödvändiga omställningarna i vissa klimatologiska lägen.

Hur stark köld tål vi?

Meningarna är mycket delade om hur stark köld en människa kan uthärda. Väl påpälsad kan en i alla avseenden frisk och stark person under relativt lång tid uthärda drygt 50 grader. Börjar man komma ned i 60 och därunder blir det svårare. I Verchojansk, en stad med några tusental invånare, har man redan i november en medeltemperatur på 36 minusgrader. I december kommer man ned i 47 och under januari måste man räkna med en medeltem-

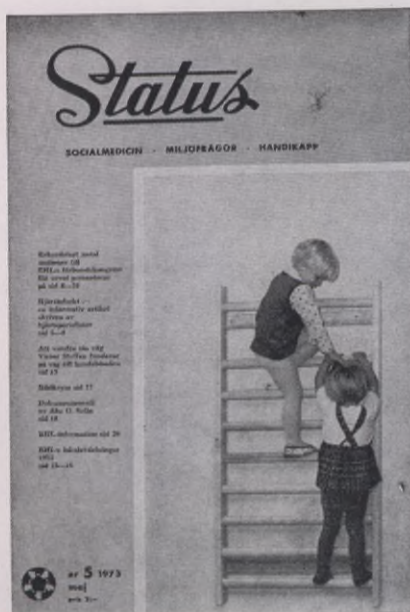
peratur på inte mindre än 50,5 grader! Stockholm har samma tid (under normala år) ett genomsnitt av 2 à 3 grader.

En del djur klarar låga temperaturer

Självfallet är det svårt att få människor att underkasta sig mera extrema köldexperiment. Faktum är att ännu har ingen försökt sig på att under någon längre tidrymd frivilligt leva och arbeta under temperaturförhållanden som är värre än dem man får dras med i Verchojansk. Folk som deltar i arktiska och antarktiska expeditioner håller sig snällt inomhus när temperaturförhållandena blir alltför svåra. Oljeborrarna i norra Alaska bor i ett slags termosliknande baracker och har, när temperaturen börjar sjunka ner mot femtiogradersstrecket, ett slags modifierade rymddräkter på sig när de blir tvungna att lämna bostaden.

Det finns emellertid vissa djur som kan uthärda både extremt låga temperaturer. En del snäckarter tål tex temperaturer på minus 120 grader och därunder. Världsrekordet innehas av de sk hjuldjuren, ett slags mikroskopiska organismer, som mest uppehåller sig i sötvatten. Laboratieförsök har visat att de är vid liv ännu efter 10—12 timmars nedfrysning till minus 270 grader. Dvs de överlever en temperatur som närmar sig den absoluta nollpunkten!

Så här såg
nr 5, 1973, ut

Status satsar på artiklar och debattinlägg om miljön (miljö sett i stort), sociala problem och handikappades situation. I varje nummer finns en novell. Vi kallar den för dokumentnovell därför att vi vill publicera noveller som dokumenterar dagens verklighet.

Men Status glömmer för den skull inte bort kultur- och samhällsfrågorna i övrigt. Vi granskar radions, dagstidningarnas och veckopressens politik och roll. Vi har en stab medarbetare som skriver originalartiklar om angelägena ämnen för Status.

Status kostar inte mer än 25 kronor per år. Då får man julnumret också. Det är få tidskrifter som är så billiga och som samtidigt ger så mycket angeläget stoff.

Till
Riksförbundet
för hjärt- och lungsjuka
Box 3196
103 63 STOCKHOLM 3

Jag prenumererar på Status för 1975. Var god sänd räkning. Avgiften, 25:—, har jag satt in på postgiro 95 00 11 - 7. (Var god stryk det som ej är tillämpligt.)

Namn .....

Bostad .....

Postnummeradress .....

.....

Sanden och växtriket kämpar om herraväldet. Men än finns stora sandöknar på Gotska Sandön. Bilden är från nordvästra delen av ön.

STURE STAMMING

I myrlejonets rike

Myrlejonet är ett litet klurigt djur. Vill man se det måste man åka till Sveriges ensligaste plats, till Gotska Sandön. Där är rökning och bilkörning förbjuden, en plats som alltså erbjuder god hälsomiljö. Hur där är i övrigt har Sture Staming skildrat i ord och bild.

Det finns en plats i Sverige där all rökning och all bilkörning är förbjuden. Ett stort område på hela 36 kvkm. En underbar plats, där allt doftar av friskhet, där friden är allena rådande och där människor stannar och pratar med varandra utan anledning. Men det är också en svårtillgänglig plats, sannolikt den mest isolerade i landet — Gotska Sandön.

Till Gotska Sandön reser man inte när man själv bestämmer, och väl ditkommen vet man aldrig när man kommer därifrån. En präst skulle en gång göra ett blyxtbesök på ön för att döpa ett litet barn. Det hela skulle vara undanstökat i en handvändning, trodde han, men under tiden började det blåsa, och prästen fick stanna kvar på ön i nära fyra veckor.

Ön har ingen hamn och de långgrunda stränderna omöjliggör all direkt landstigning. Den som vill besöka ön får bereda sig på att vada i land, och bli duschad av Östersjöns vågor. Och endast vid hyggligt väder låter sig detta göras. Blåser det aldrig så lite över det normala så är det lugnast att stanna där man är och invänta bättre tider. Det finns inget att köpa på ön,

Sista biten in till Gotska Sandön måste passagerarna färdas i en liten gummiflotte. Tillsyningsman Bror Ahlgren, en av de 13 bofasta på ön, möter ute till havs.

motordriven gummiflotte. Proviant och sovsäckar lämpas över i flotten, så ock den lilla skara som kallas passagerare. Östersjön ger oss en välkomstkys, och liksom Robinson Cruce vadar vi upp i den ljumma sanden. Äntligen är vi framme vid målet — Gotska Sandön.

Ensam om en badstrand

Jag stannade ett ögonblick för att insupa de första intrycken. En bred vit sandplage, en stig som ledde in mellan låga tallbuskar. För varje steg sjönk mina fötter djupt ner i sanden. Det var som att vandra i en mjölbinge. En ljummig, skön mjölbinge.

Gotska Sandön är en enda stor sandhög, sanden har varit öns glädje men också dess förbannelse. Över en kärna av kullersten och grus ligger ett jättelager av vit lättrorlig flygsand. Runt den trekantiga ön finns en badstrand på tre mil, det finaste havsbad man kan tänka sig. Under en promenad på öns västkust upplevde jag en dag det unika att vara ensam om en cirka sju km lång sandstrand. Så långt ögat kunde nå låg en bred plage av vitaste sand. Vattnet var klart, botten slät som ett golv, solen gassade — det var bara att kliva i. Att använda baddräkt här hade varit en styggelse. Ett par havstrutar, guppande på vågorna, var de enda vittnena.

pengar har inget värde, varken guldmynt eller sedlar.

För turister finns ingen reguljär trafik, och det fordras särskilt tillstånd för att få gå iland. Som alla sköna mål är "Östersjöns pärla" svår att nå, men väl på plats glömmes man snart alla strapatser.

I hela mitt liv har denna lilla prick långt ute i havet stått som Nr 1 bland alla resmål. Först i juli 1973 skulle min önskan gå i uppfyllelse. Efter ivrigt studium av alla väderprognoser antrade jag i tidig otta ombord på en liten fiskeskuta i Fårösund på Gotland. Fyra timmars sjöresa förestod. Vädret var gott, skepparen såg pålitlig ut och motorn dunkade förtroendeingivande. Snart var det bara vi, himlen och havet. Till och med fiskmåsarna hade övergett oss.

Denna resa är ingenting för dollarturister. Inga privata hytter, inga stoppade däcksfåtöljer, inte ens en toalett.

— Du får ställa dej vid relingen, sa skepparen och grinade, när jag förde toaletten på tal. Med på resan var också ett par tre damer. Hur de skulle bära sig åt fick jag aldrig veta.

Land i sikte efter tre timmar

Efter tre timmar skymtades ett ljust töcken borta vid horisonten. Alltefter som minuterna gick blev konturerna

allt tydligare. En vit öde strand och därovanför en mörk barrskog.

Vi rundar Bredsands udde och går upp på norrsidan om ön. Ankaret går i botten och ut från land kommer en

Otaliga sjömän har lidit skeppsbrott på Sandöns förrädiska rev, och fått sin grav i den vita sanden. Den här lilla kyrkogården är ingärdad med en gammaldags gärdesgård. I den korsprydda gravkammaren vilar en fyrvaktarefamilj. I brev till kungen hade de anhållit att få stanna på sin ö "i everdelig tid".

Sveriges största öken

På Gotska Sandön finns Sveriges största sandöken. Den är utformad i ett brett bälte runt ön, med stora inbuktningar i norr och öster. Samlat i ett enda fält skulle det bli en yta på flera hundra hektar. Den lätta sanden är lika oberäknelig som vinterns yrsnö. Den dansar sin långdans till tonerna av vindens piporgel, bygger berg, slätar ut dalar, formar om landskapets konturer och slåss med öns växtvärld. Alltsedan det första fröet landade på ön har striden pågått mellan sanden och växtriket. Människans dumhet och klurighet har stundom påverkat stridens förvecklingar. För närvarande ligger växtriket i överläge — ön är sedan 1963 nationalpark, inte ett träd, inte en buske får avverkas.

En gång en mäktig skog

Men det största segermomentet kan ändå sanden uppvisa. På öns östra sida finns ett ökenområde, som saknar motsvarighet i Norden. Här susade en gång i tiden en mäktig furuskog. När träden uppnått mogen ålder kom sanden vandrande. Drivorna växte kring stammarna, och de känsliga tallarna kvävdes och dog. När sanden efter en tid drog vidare efterlämnades en mängd trädlik på slagfältet. Orsaken till den väldiga sandstormen var att man avverkat skogen på ett angränsande område.

Platsen kallas Döda skogen, och är det unikaste utflyktsmålet på ön. På det stora området, cirka två kvadratkilometer, står de nakna stympade trädskelleten sida vid sida. Som silhuetter i skymningsljus får de rent mänskliga drag, vrider sig, pekar mot himlen, sanden eller havet med sina knotiga lemmar.

Genomskinliga stenar

Gotska Sandön har en areal av 36 kv. km. Större delen är bevuxen med tallskog. Här finns också inslag av ek, rönn, idegran och hassel. Marken är täckt av ljung och en sorts vit mossa, som tillsammans bildar ett säreget mosaikmönster. Här finns kullar och stup, men inte en enda jordfast sten. Högsta punkten över havet är 43 meter.

Orkidéer, blåsippa och kattfot

Orkidéer och röda skogsliljor ingår i blomsterfloran, men här finns också blåsippa, kattfot och backtimjan. Tennissvampen är en raritet, som inte förekommer någon annanstans i landet. Man kan också hitta genomskinliga

Sedan 1963 är hela ön nationalpark. Tallarna får växa till de stupar av ålderdomssvagheter, och många underliga trädmonster hittar man lite varstans på ön.

stenar. De släpper igenom solljuset, så att mossan kan växa under dem, och ge dem en skön, grön bädd att vila i.

Myrlejonet — ett litet klurigt djur — finns här

Här finns flera växter och djur, som inte förekommer någon annanstans i Sverige, bla en stor, lång jätteskalbagge. Myrlejonet är ett litet klurigt djur, som gräver runda fina gropar i sanden, där myrorna sen drasar ner och blir ett lätt byte. Sälarna kommer på besök ibland, likaså falkar och hökar. Men det roligaste djuret på ön är nog ändå haren. Fridlyst och utan fiender har den blivit orädd och nyfiken. Skuttar upp framför fötterna, stannar och tittar. För övrigt kan man sova tryggt i ljungen på Gotska Sandön — här finns inga ormar, inte heller några igelkottar.

Ingen mans land

Efter sanden, skogen, blommorna och djuren är det kanske nu dags att släppa in människan. När den första människan landsteg på ön kan man endast gissa. Lika lite vet man om det var en svensk, en ryss, tysk, lett eller finländare. De första spåren av männi-

skor härleder sig från yngre stenåldern. Under medeltiden tror man att det funnits två samhällen på ön, men på 1500-talet var ön åter obebodd.

Även härute ytterst i havet, har människans vinstbegär satt sina spår. Säl fångsten orsakade vilda strider mellan gotlänningar och rospiggar. Ekskogen skövlades och sågades upp till däcksplankor. Likaså den resliga tallskogen. Med havsvinden som drivkraft byggde man sågverk. Man byggde båtvarv och järnväg, odlade jord och drev fåravel, ja, to m renar har varit inplanterade på ön.

13 personer bor här

En promenad på Gotska Sandön blir något av en resa i Äventyrslandet. Ingenstans har jag förnummit en sådan upptäckarglädje. Några bilar eller cyklar finns inte. Man vandrar på släta skogsvägar, i mjuk sand eller rakt genom skogen på obanade stigar. Mil efter mil. Aldrig hade jag kunnat ana att det fanns så många byggnader härute; människoboningar, skolhus, kappell, gravkammare, fängelseruiner och blinkande fyrar. I dag bor det 13 personer på Gotska Sandön, därav sju barn.

GUNNAR NILSSON

Botanisera

Det är långt till våren när du läser detta. Det är långt till den dag när råkarna i vattnen går upp och bäcken tar ginvägen över myren på sin vandring mot floderna och havet. Då, när den lilla pigga örten tittar fram mellan drivorna, kan du ta fram din flora, din växtpress, din lupp och börja botaniseringen och följa vårens och sommarens vandring mot höst och vinter. Gunnar Nilsson har skrivit om nöjet och nyttan av att botanisera.

Den som någon gång botanisera och erfarit den stora lyckan att ha examinerat en okänd ört och lyckats, upprepar det gärna. Efter några somrar med spade och lupp, pincett och växtpress och herbariepapper har man kanske bara ena foten i naturens stora rike av örter, men det är en glädje att vandra, när man vet namnen, både de svenska och latinska, på örterna man känner igen vid stigar och dikesrenar.

Man erfar då att man tidigare varit blind, okunnig och oupplyst om mångfalden av skönheten i naturen, ty genom luppen upplever man blommorna på ett annat sätt och om vinterns kulna kvällar är det en lisa för en vinterdvalande älskare av vår natur att ta fram herbarierna och återuppleva sommaren på nytt.

Det här behöver du

Det finns några attiraljer som du inte kan undvara när du botanisera. Du behöver en spade, en lupp, växtpress, pincett, herbariepapper och herbarium. Om kassan är mager kan du tillverka allt själv, utom spaden, luppen och florana, varav Krok/Almquists är att rekommendera.

Växtpressen kan med fördel tillverkas av några bräder, hyvlade på ena sidan. Mellan bräderna lägger du de

örter, som du skall spara och klistra upp på herbariepapperet. Växterna är fuktiga, då du lägger in dem i pressen, varför du också måste ha något poröst papper mellan pressen och örterna.

Till herbariepapper väljer du något styvare papper och etiketten som du klistrar på skall ha plats för dag och år och månad då växten examineras, för växtplats och ort och familje- och artnamn på latin och svenska.

Ett herbarium kan du själv tillverka av kraftigt kartong av samma format som herbariepapperet. Med två snören som du trär genom snitt i kartongen kan du knyta om pärmen för att ha de kära pressade örterna i tryggt förvar.

Ta upp växten med roten

Hela roten skall vara med i pressen och för större växter gäller det att antingen vika dem på ett prydligt sätt så att de får plats på papperet eller stycka dem. Du tycker kanske att sådan kärlek till de vackra örterna skorrar falskt i öronen, men vackert monterade på ett eller flera papper kan det bli smakfullt och dekorativt.

Du skall inte skölja växten, men gärna ha den i en portör med litet våt moss i för att den inte skall torka. Sedan sätter du igång med att räkna ståndarna, ty den slutliga identifiering-

en av växten innehåller många moment varav antalet ståndare är det första. Med ledning av antalet ståndare letar du i florana reda på först vilken klass örten hör till.

Vilken växt är det?

Låt oss säga att du har hittat en vanlig ört med ståndare och pistiller och kan skilja de två sakerna åt. Då räknar du ståndarna och finner att de är fem till antalet. Under rubriken *Klasserna* i Linnés sexualsystem och siffran I och a ser du under rubriken *ståndare fem* att klassen heter *Pentandria* av grek. penta (fem). Du går då till den sida som finns angiven vid *Pentandria* och söker efter växtens utseende efter något som du tycker passar in på växten, du hittar. Om det är en ört, finner du detta angivet i florana och har att iaktta bl a följande: Bladen får ej vara läderartade, örten skall ha foder och krona och du ser efter hur bladen är beskaffade. Det är mycket, varav somt genom luppen, som du måste iaktta såsom antalet märken på pistillen, om stjälken är bladig, hur fruktämnet är beskaffat, hur bladen är ställda i förhållande till varandra, hur blomställningen ser ut etc.

Hittar du då en växt som passar in

Forts sid 34

NAMN .....

FAMILJ .....

FYNDORT .....

VÄXTPLATS .....

.....19.....

ERIK RANSEMAR

Svejk på väg till fronten

Den tappra soldaten Svejk tillhör världslitteraturen. Jaroslav Hasek, som skrev berättelsen om Svejk dog för 50 år sedan (år 1923). Men hans berättelse lever och soldaten Svejks öden spelas också i bearbetad version på teatrar världen över. Det som publiceras här är ett litet prov på ett filmmanuskript för TV. Tyvärr blir det ingen inspelning just nu. Sveriges Radio har inte pengar nog.

Då tåget kör in på Tabors station. Innan Svejk stiger av anmäler han sig reglements-enligt för Lukas.

Svejk: Löjtnant, jag ska föras till stationsföreståndaren.

Bilder som visar Lukas tankar.

Snabbt tempo, något karikerat och förvrängt.

Speakerröst: Löjtnant Lukas svarade inte. En fullständig apati mot allt hade bemäktigat sig honom. Som en blixt for det genom huvudet på honom, att det var bäst att strunta i allt, såväl Svejk som den flintskallige generalmajoren mittemot, och alldeles lugnt sitta kvar, stiga av tåget i Budejovice, anmäla sig i kasernen, dra till fronten med någon marschbataljon och eventuellt låta slå ihjäl sig vid fronten för att slippa ifrån denna eländiga värld, där sådana odjur som Svejk drev omkring.

Tåget sätter sig åter i rörelse. Lukas tittar ut genom fönstret och ser Svejk stå på perrongen, fördjupad i ett allvarligt samtal med stationsföreståndaren. Svejk är omringad av en hel massa människor varibland det

också syns några i järnvägsuniform.

Speakerröst: Löjtnant Lukas suckade. Det var inte någon suck av beklagande. Han kände sig lätt om hjärtat därför att Svejk blivit kvar på perrongen. Till och med den flintskallige generalmajoren tycktes honom inte längre vara ett så motbjudande odjur.

Man ser tåget försvinna från stationen. På perrongen ökas skaran kring Svejk mer och mer.

Speakerröst: Svejk talade om sin oskuld och övertygade mängden så väl att en dam utropade:

En dam: Nu har dom tagit en soldat igen!

Speakerröst: Mängden anslöt sig till denna mening och en herre vände sig till stationsföreståndaren och förklarade att han var villig att betala de 20 kronorna i böter för Svejk. Han var övertygad om att soldaten var oskyldig.

Herrn: Se bara på honom.

Svejk: (vänd mot mängden) Jag har inte gjort det, gott folk.

En gendarmeriväbel visar sig. Han drar fram en borgare i mängden, arresterar honom och för bort honom.

Gendarmeriväbeln: Det här kommer att stå er dyrt. Jag ska allt lära er, jag, att uppvigla folk och säga åt dom att när man behandlar soldater på det viset, så är det ingen som kan begära att Österrike ska vinna.

Speakerröst: Den olycklige borgaren kunde inte rycka upp sig till annat än att uppriktigt påstå att han var slaktare och inte menat det så. Under tiden betalade den gode mannen som trodde på Svejks oskuld böterna för honom på kansliet och tog honom med sig till en tredje klassens restaurang där han undfägnade honom med öl. Efter att ha konstaterat att Svejks samtliga legitimationspapper jämte biljett var hos löjtnant Lukas gav han honom ädelmodigt en femma till biljett och andra utgifter.

Mannen: (förtroligt innan han går) Alltså, kära soldat, som jag redan sagt er, kommer ni i fångenskap i Ryssland så hälsa bryggare Zeman i Zdolbunov från mig. Ni har ju skrivit upp vad jag heter. Sköt er nu bara så att ni inte behöver vara länge vid fronten.

Svejk: Det ska ni inte vara orolig för men det är alltid intressant att gratis lära känna främmande trakter.

Speakerröst: Svejk blev sittande ensam vid bordet. Medan han stilla drack upp den ädle välgörarens femma berättade folk för varandra vilka inte varit närvarande vid Svejks samtal med stationsföreståndaren och som

bara på avstånd sett folkhoppen att man fångat en spion som fotograferat stationen. Det vederlades dock av en dam som påstod att det inte rörde sig om en spion utan att hon hade hört något om hur en dragon klått upp en officer vid damtoaletten för att officern krupt efter hans flicka där som var tillsammans med dragonen.

Dessa äventyrliga kombinationer, vilka var betecknande för krigstidens nervositet satte gendarmeriet stopp för genom att utrymma perrongen.

Före persontågets ankomst fylls tredje klassens restaurang av soldater och civila. Största delen utgörs av soldater från skilda regementen och av de mest skilda nationaliteter.

En av olyckskamraterna som utskrivits från militärlasarettet efter en operation och som är klädd i en smutsig uniform med spår av blod sätter sig hos Svejk. Det är en på något sätt förkrympt, utmagrad och sorgsen man. Han lägger ett litet paket på bordet, tar fram en trasig portmonnä och räknar över sina pengar.

Därpå ser han på Svejk och frågar på ungerska:

Den ungerske soldaten: Magyarul?

Svejk: Jag är tjeck, kamrat. Vill du inte ha en klunk?

Den ungerske soldaten: Nem tudom, baratom (jag vet inte, min vän).

Svejk: Det gör inget, kamrat. Här har du.

Svejk ställer sitt fyllda glas framför den ungerske soldaten. Ungraren tar en klunk och tackar:

Den ungerske soldaten: Köszönetem szépen.

Han fortsätter sedan att undersöka innehållet i sin portmonnä. Till sist suckar han.

Svejk beställer ett nytt glas åt kamraten, varpå ungraren åter tackade. Han gav sig nu också till att förklara för Svejk med hjälp av gester och grimaser. Han pekar samtidigt på sin genomskjutna hand.

Den ungerske soldaten: Piff. Paff. Puff.

Svejk skakar deltagande på huvudet. Ungraren meddelar ytterligare genom att hålla vänstra handen en halv meter över marken och därpå höja tre fingrar att han har tre små barn.

Speakerröst: Ninc ham, ninc ham, fortsatte han, varmed han ville säga att de inte hade något att äta därhemma. Därvid torkade han bort tårarna ur ögonen med den smutsiga ärmen på sin soldatrock, i vilken man såg hålet efter en kula, som farit i kroppen på honom för den ungerska kungens skull.

Det var inget under att Svejk efter en sådan underhållning till sist inte hade något mera kvar av sin femma och att han långsamt men säkert avskar vägen för sig till Budejovice då han med varje glas öl som han bjöd sig själv och den ungerske konvalescenten på allt mer förlorade möjligheten att kunna lösa en soldatbiljett åt sig.

Man ser ett tåg som passerar stationen på väg till Budekovicé. Svejk sitter fortfarande kvar vid bordet och hör på ungraren som upp-repar:

Den ungerske soldaten: Piff, paff,

puff... Harom gyermek, ninc ham, eljen (tre barn, inget att äta, skål).

Han skålar med Svejk.

Svejk: Drick bara, pimpla på bara. Så skulle ni ungrare inte undfägna oss...

Plötsligt står en militärkontroll vid Svejks bord. En sergeant, som talar bruten tjeckiska, åtföljd av fyra soldater med bajonetter på.

Sergeanten: Era papper? Jag ser er sitta, inte åka, sitta, dricka, bara dricka, ni där!

Svejk: Jag har inga, milacek. Löjtnant Lukas, regementet nummer 91 har tagit dom med sig och jag har blivit kvar här på stationen.

Sergeanten: Vad betyder milacek?

Speakerröst: Sergeanten vände sig till en av sina soldater, en gammal landsstormsmann, som av allt att döma tyckte om att dra sin sergeant vid näsan, ty han sa lugnt:

Landsstormsmannen: Milacek det är detsamma som sergeant.

Speakerröst: Men där lurade han sin sergeant. Milacek betyder älskling.

Sergeanten: Varje soldat måste ha papper. Utan papper släpas en sån där luskarl till stationens kommandoexpedition som en galen hund.

Dom för Svejk till stationens kommandoexpedition. ■

Arbetsterapi och Hobbymaterial

Skinn, läder och pälskinn för alla ändamål.

Verktyg och tillbehör för skinn- och läderarbeten.

Arbetsatser i rikhaltig sortering.

Sadelgjord såväl mönstrad som enfärgad i 30 färger.

Väskhandtag i pärlbambu, rotting, trä och metall.

Mosaik i olika utföranden.

Pärlor och Stenar av trä, glas, kristall och metall.

Halsbandslås; Broschnålar och Manschettknappsmekanismer i olika utföranden.

Träspån i olika färger.

Spånlampor, naturella och färgade.

Begär prislista och prover.

SUNE ENGLUND AB, 701 04 Örebro

Postbox 266
Tel. 019/13 60 65

fall i slutet på 60-talet. Det var inte förbundet som reducerade tbc-n som folksjukdom. Men förbundet agerade aktivt som pådrivare i samhällsdebatten för ett reformskapande som skulle eliminera sjukdomens sociala vådor både för individen och samhället. När därför 1961 års förbundskongress beslutade om anslutning av hjärtsjuka var motiveringen inte uteslutande att det fanns utrymme för nya organisatoriska insatser utan också att det inom de egna leden alltmera uppdagades hjärtsjukdomar som följsjukdom till lungtuberkulos, liksom sedan flera år tillbaka konstaterats med astman. Samma iakttagelse hade gjorts av f d Svenska Nationalföreningen mot TBC som tidigare än förbundet bytte namn och engagerade sig för hjärt- och lungsjukdomar.

Men gruppen hjärtsjuka skulle komma att kräva flera års nytt pionjärarbete för förbundet. Inte minst lokalt. Därför att de hjärtsjuka kunde inte kartläggas kollektivt som en gång de lungsjuka med sina patientföreningar. De hjärtsjuka hade större anonymitet än de lungsjuka. Mot de hjärtsjuka fanns inga fördomar i form av smittoskräck som den lungsjuke hade mötts av. Vad som definitivt binder de båda grupperna samman är det osynliga handikappet.

RHL expanderar och får stöd

När omorganisationen väl var ett faktum kom ofta frågan — inte minst från lokalföreningarna — vad vi kan erbjuda de hjärtsjuka? Det kategoriska svaret blev: en beprövad och färdig organisationsapparat för medlemsvården med en stark förankring hos myndigheter och institutioner.

Folkrörelsen RHL är nu inne i en ny fas av expansion. Den ser ut att få samma stöd av både gemene man och expertis och myndigheter som en gång moderorganisationens DLR fick. ■

Cykelhjulet

Forts fr sid 10

sedan svårt för henne att tro på kamraterna.

— Det blir bara så, menade vaktmästarn — folk tål inte varandra. Moderna tekniken svänger om dem som

lekbollar. De orkar inte med, de kan inte behärska. Du och jag försöker i varje fall. Men vi lyckas nog inte och ingen lyckas. Det är apparaternas gettingbo. Ett inferno är det. Men hör på mej: — En gång hade jag en dröm, tyckte mej se jorden på avstånd, också det motsatta, folks öden, folks ävlan, också det andra. De som haft en sådan dröm måste predika. På något sätt måste de tala om det svindlande. . . Det är svårt att predika, man gör fel, människor lyssnar inte.

Vaktmästarn, som blivit nästan poetisk, stannade i sin ordström.

— Vad kan nu min historia ha för betydelse? Du behöver tröst, det enda råd jag nu kan ge är detta: Studera litteraturen på nytt sätt! Studera litteraturen på ett annat sätt än de gör i skolorna. Läs Dostojevski först och främst. . . Läs honom upp och ner. Läs vad han predikade.

Men Gunstlingen hade läst Dostojevski och hon skulle läsa om igen. Det var ju något annat än fighter mellan Djurgården och AIK. — Så då är allt bra.

Och sången kom tillbaka. Om varifrån den kom kunde man undra. Gunstlingen smekte cykelhjulets ekorrar. Det där om lyckan, ja, den var nog här någon gång. ■

Botanisera

Forts fr sid 30

på beskrivningen *b örter, blad ej läderartade, med foder och krona, krona sambladig och med fruktämne 4-delat* kan du tryggt veta att du kommit till familjen *Boraginaceæ æ, Strävbladiga* och kan med hjälp av floran hitta rätt släkte, exempelvis *Myosótis* och under beskrivningen *Myosótis palustris*, som är *äkta förgätmigej*. Som du ser i floran finns tre arter och ett mindre antal varianter.

Pressningen

När du så identifierat växten för du in allt i en bok och lägger växten i press mellan några papper. Du ser till pressen i bland och måste kanske också byta papper mellan växterna.

Klistra noga

Ingenting är mindre grannliga än klistringen, eftersom växten inte får skadas och du inte får använda tejp eller remsor som du klistrar över stjälkar och blad, så att växtens delar fastnar på remsorna. Ibland måste man lossa på växterna utan att de förstörs.

Ha tålmod

Även som amatörbotaniker måste du ha tålmod och får räkna med att misslyckas många gånger. Du bör också skaffa dig några böcker om växter så att du lär dig alla termer på bladens utseende och fruktämnen och blomställningar.

Växternas mångfald

Växtriket är oerhört omfattande och du inser naturens variationsrikedom till fullo efter några somrars botanisering. Många växter har fordom använts inom folkmedicinen och än idag använder farmakologerna medicinalväxter för tillverkning av medicin. Träd, buskar och örter är en del av den organiska naturen, som har förmåga att ständigt återskapas. När alla oljekällor sinat och gruvor tömts skall den ge oss föda och en mängd utgångsprodukter för beredning av det som vi behöver för livets reproduktion. ■

Teckningen på sid 31 är gjord av konstnären Glanton Dowdell

DÅLIG BLODCIRKULATION

De cardio-artär-vasculära sjukdomarna är den vanligaste dödsorsaken i Sverige.

Läs boken

VILL NI LEVA LÄNGRE?

av dr Jacquemart — berömd av medicinska auktoriteter i Sverige och flera länder. Finns i Er hälsokostaffär. Eller rekvirera boken direkt från oss för 9:75 + moms.

AB CARLS-BERGH
BIOKEMISK OCH
FARMACEUTISK FABRIK
400 51 Göteborg

Var med och rädda framtidens natur!

Flera svenska djur och naturföreteelser hotas i våra dagar att utplånas. Om så skedde vore det en oersätlig förlust. Den måste förhindras.

Svenska stiftelsen av Världsnaturfonden arbetar för att rädda omistliga värden för kommande släktled. För att stödja denna ideella insats har Trygg-Hansa i samarbete med Världsnaturfonden givit ut en planschserie "Noaks ark" i Sverige. Därigenom vill vi bidra till att fler människor blir medvetna om hur viktigt det är, att oskattbara tillgångar räddas åt eftervärlden. Trygg-Hansa känner detta som ett mycket angeläget ärende. Mycket av Världsnaturfondens verksamhet står i samklang med vår egen uppgift som försäkringsbolag – att värna om framtiden.

12 unika och vackra bilder i färg

Bildserien består av 12 unika svenska företeelser, som hotas att försvinna. Sven Wahlberg, Världsnaturfondens svenska generalsekreterare, har till varje bild författat en informativ text. Dessa har samlats i ett särskilt häfte, som tillsammans med de 12 vackra färgplanschererna samlats i en mapp.

Mappen kostar endast 15:-

Priset gäller inklusive moms och porto. All behållning tillfaller Världsnaturfonden. De pengar som kommer in skall användas till angelägna stödaktioner. Mappen kan beställas genom nedanstående kupong eller direkt från något av Trygg-Hansas kontor.

TRYGG HANSA

Trygg-Hansa,
Förlagsverksamheten, Fack, 102 40 STOCKHOLM

Härmed beställes ..... ex av mappen "Noaks ark i Sverige. (antal)

Namn .....

Gatuadress (Box) .....

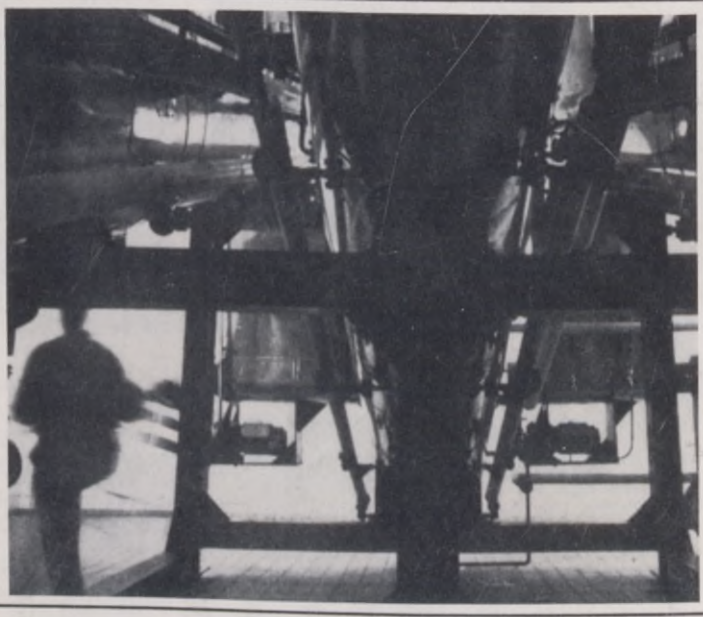
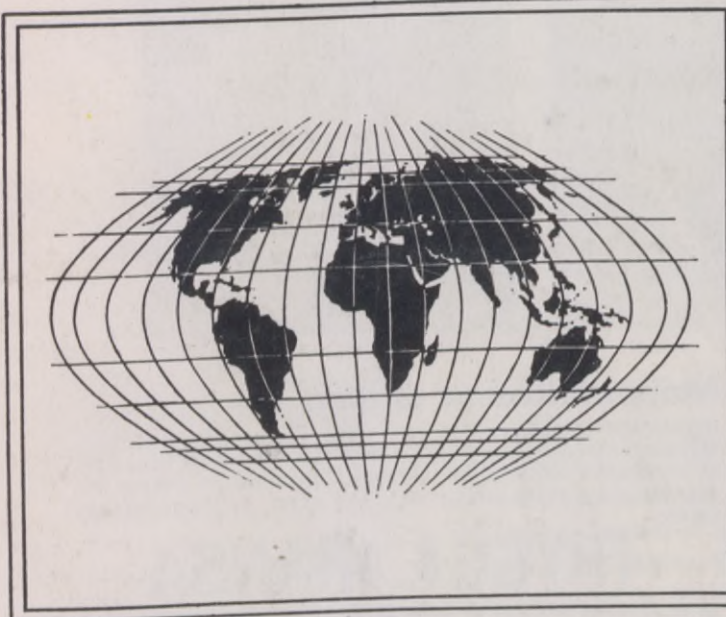
Postadress .....

(Mappen sändes mot postförskott 15:-/st)

Gör det du länge tänkt...

Se över dina försäkringar!

FOLKSAM

Förbättrad vård.

Astra är Nordens största läkemedelsföretag med förgreningar till över 100 länder i alla världsdelar. Väl kvalificerade svenska och utländska forskare arbetar vid huvudföretaget i Södertälje samt vid dotterföretag i Sverige och utlandet. Astra lanserade 1948 lokalbedövningsmedlet Xylocain — fortfarande världens mest använda. Allt sedan dess har betydande bidrag inom lokalanestetika-forskningen lämnats av Astras egna forskare eller av medicinsk teoretiska och kliniska forskare i samarbete med Astra. Viktiga insatser har gjorts inom bland annat hjärtmedicin- och penicillin-områdena. Nyligen har betydelsefulla forskningsresultat uppnåtts inom astmaområdet, vilka lett fram till ett nytt originalläkemedel. I laboratorierna bedrivs en omfattande experimentell forskning inom en rad olika terapiområden.

Förnyad värld.

På flera områden är Astra inriktat på morgondagen och dess krav. Utöver utvecklingsarbetet inom läkemedelsområdet genomför Astra ett omfattande proteinprojekt. Vid Hallandskusten är nu en fabrik igång för tillverkning av högvärdigt protein ur fiskråvara. Detta kan bli ett mycket verkningsfullt medel i kampen mot äggvitebrist och världshunger.

ASTRA

Pris 5:—